

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav jižní a centrální Asie, seminář mongolistiky

Bakalářská práce

Ariel Laurencio Tacoronte

Gramatické deskriptory jazyka Tajné kroniky Mongolů

(Jedna z otázek doslovného čínského překladu TKM)

**Grammatical Descriptors of the Language of
The Secret History of the Mongols**

(One of the questions of
the direct Chinese translation of SHM)

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 09.09.2009

podpis

Gramatické deskriptory jazyka Tajné kroniky Mongolů

Grammatical Descriptors of the Language of The Secret History of the Mongols

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou čínských deskriptivních částic mongolských afixů, které jsou používány ve vedlejším doslovném překladu čínského přepisu Tajné kroniky Mongolů.

Práce je koncipována formou seznamu afixů mongolského jazyka. Každé heslo seznamu je doplněno čínským znakem používaným na přepis, velmi stručným výkladem onoho afixu, čínským znakem používaným jako deskriptor a příklady použití daného afixu.

Na základě rozboru nashromážděných údajů je mapována frekvence výskytu těchto deskriptorů v glose. Záměrem bylo najít důkaz, že čínští glosátoři zamýšleli poskytnout relevantní gramatickou informaci pro výuku mongolštiny.

Klíčová slova: deskriptory, mongolština, Tajná kroniky Mongolů, dynastie Yuan

Abstract

The purpose of the present thesis is to deal with the topic of the Chinese descriptive particles of Mongolian affixes, used in the side-by-side literal translation of the Chinese transcription of The Secret History of the Mongols.

The work is presented in the form of a list of Mongolian affixes. Each entry is completed with the Chinese character used for transcribing the given affix, a very brief explanation of it, the Chinese character used as a descriptor, and examples of the use of every affix.

On the basis of the analysis of the collected data, this paper surveys the frequency of occurrence of these descriptors in the interlinear Chinese glosses, so as to give evidence on the Chinese glossarists' intention to provide relevant information for the teaching of the Mongolian language.

Keywords: descriptors, Mongolian language, The Secret History of the Mongols, Yuan Dynasty

OBSAH

0. Úvod

0.1 Seznam symbolů

1. Mongolské afixy a jejich čínské deskriptory v TKM

1.1 Jmenné skloňovací koncovky

1.1.1 Pádové koncovky

1.1.2 Verbální nomina

1.2 Slovesné afixy

1.2.1 Koncovky finitních sloves

1.2.2 Koncovky konverb

1.2.3 Flektivní vpony

2. Závěr

3. Seznam literatury

3.1 O Tajné kronice Mongolů, mongolská jazykověda

3.2 Čínská jazykověda, všeobecná jazykověda

3.3 Gramatiky cizích jazyků pro Čiňany

3.4 Internetové zdroje

4. Přílohy

4.1 První stránka z verze ve sbírce *Sibù cóngkān*.

4.2 Ukázka prvních 9 paragrafů digitalizované čínské transkripce TKM.

4.3 Indikátory používaných ve starých překladech buddhistických textů.

4.4 Seznam deskriptorů vyskytujících se v TKM.

4.5 Statistická četnost výskytu některých deskriptorů v glose TKM.

ÚVOD

V této bakalářské práci jsem si určil jako cíl předložit údaje, které by dokázaly, že čínský přepis Tajné kroniky Mongolů (dále TKM) s glosou není pouhou kopií tohoto textu, nýbrž dílem zamýšleným jako učebnice na výuku mongolštiny, a za tímto účelem přepracovaným.

TKM je mimořádný dokument mimořádné doby, který popisuje genealogii, mladá léta a skutky Čingischána, vojevůdce, který založil jednu z největších říší v lidských dějinách. Zároveň nás zavádí do světa legend, básní, rčení a přísloví, které tvořily literární jmění tehdejších Mongolů, nemluvě o jazykově cenných informacích, které obsahuje.

Toto dílo, které bylo původně napsáno s největší pravděpodobností ve 13. století (Hung 1951, str. 487-492), se zachovalo pouze v podobě přepisu, zpracovaném v druhé polovině 14. století během dynastie Ming v Číně (Pelliot 1925, str. 288). Jedná se o přepis originálu v ujgurském písmu (Atwood 2006, str. 234) čínskými znaky, který je doplněný jak vedlejším doslovným překladem, tak i volnějším souhrnným překladem na konci každého paragrafu. Přepis obsahuje 282 paragrafů uspořádaných do 15 *juànů* (chüan), čili kapitol. Toto uspořádání nabyl text počátkem 15. století, když se stal součástí encyklopedie *Yōnglè Dàdiǎn* (Yung-lo ta-tien) (Hung 1951, str. 433, 439).

Vedlejší doslovný překlad však není pouhým překladem do čínštiny. Velkou měrou se zabývá výkladem gramatické funkce afixů mongolského jazyka. Účelem této „čínské“ podoby textu byla tedy výuka mongolštiny pro čínské úředníky a jejich příprava na tlumočnictví (Hung 1951, str. 460). Z uvedeného vyplývá, že máme před sebou opravdovou učebnici, ve které se věnuje velká pozornost rozkladu morfosyntaktických jevů tehdejšího mongolského jazyka.

Čínština je izolujícím jazykem, který vyjadřuje syntaktické vztahy mezi slovy především pomocí slovosledu, a jen v některých případech pomocí gramatických částic (Bussmann 1996, str. 599). Neoznačuje čas nebo gramatické kategorie morfologickými prostředky (Packard 2000, str. 46). Kvůli těmto jazykovým specifikům si čínština sestavila soubor gramatikalizovaných slov, které zastávají funkci indikátorů, jako např. koncovek mluvnických pádů, aby tak označila jevy, které čínština sama nezná. V různých dobách se tyto soubory indikátorů měnily, údajně v rámci zdokonalování nebo adaptace systému na různé jazyky.¹ Třeba samý soubor indikátorů používaných v TKM se zdá být

¹ Podle několika gramatik (viz Gramatiky cizích jazyků pro Číňany na Seznamu použité literatury) a čínských internetových stránek zabývajících se výukou cizích jazyků se na popis mluvnických jevů v současné době používá spíše jazykovědná terminologie, takže např. 與格 *yǔgé* nebo 給予 *jǐyǔ* stojí pro dativ; 對格 *duìgé*, 受格 *shòugé* nebo 賓語 *bīnyǔ* pro akuzativ; 工具 *gōngjù* pro instrumentál; nebo ještě 奪格 *duógé* pro ablativ, atd. (slovo 格 *gé*, které se běžněji vyskytuje v těchto termínech, označuje totiž „mluvnický pád“). Co se specificky týká mongolské gramatiky, například D. Únenci používá tyto termíny: 主格 *zhǔgé* pro nominativ, 定格 *dìnggé* pro genitiv, 給在格 *gěizàigé* pro dativ-lokativ, 賓格 *bīngé* pro akuzativ, 凭借格 *píngjiègé* pro instrumentál, 从比格 *cóngbìgé* pro ablativ a 和同格 *hétónggé* pro sociativ (Wuenqi 2003, str. 32-33).

vylepšenou verzí indikátorů používaných v sinomongolském slovníku *Huáyí yìyǔ* (Hua-i i-yü),² vydaném v přibližně stejné době jako naše dílo (Hung 1951, str. 457, 461).

K dosažení cíle svého bádání předkládám popis souboru gramatikalizovaných slov, čili indikátorů, označujících různé jevy mongolské mluvnice, které jsou používány ve vedlejším doslovném překladu čínského přepisu TKM. Termín, který pro tyto částice používám, je „deskriptor“, slovo snad vhodnější než indikátor nebo ukazatel (angl. *marker*) kvůli popisnému rázu těchto částic v čínské glose.³

Práce je představena ve formě seznamu, a to ve dvou částech. První část obsahuje tvar afixů a alomorfů spolu s čínským znakem, pomocí kterého jsou koncovky či vpony přepsány. Toto je doplněno velmi stručným výkladem o významu daného afixu, dále čínským znakem používaným jako deskriptor daného afixu a také tvarem afixu v současné mongolštině. Druhá část se skládá z konkrétních příkladů daného gramatického afixu v sedmi řádcích, a to následujícím způsobem:

1. [ščíslu paragrafu] slovíčko s **afixem tištěným tučně** - doslovný překlad daného slovíčka (*stručný doplňující gramatický význam*)
2. ČÍNSKÝ PŘEPIS
3. čínská glosa daného slovíčka [**překlad + deskriptory**]
4. [*transliterace do latinky*] [číslo paragrafu . číslo řádku v paragrafu]
5. přepis do latinky
6. literární překlad do češtiny [od Pouchy]
7. literární překlad do angličtiny [od Cleaves]

Pokud jde o výklad významu každého afixu, čerpal jsem zejména z N. Poppeho (1954, 1955) a M. N. Orlovské (1984). Jejich díla sice popisují pozdější období mongolského jazyka, ale přesto obsahují mnoho referencí k jazyku použitému v TKM, nebo jejich vysvětlení jednoduše platí i pro jazyk z období tohoto díla. Dalším zdrojem je J. C. Street (1957), jehož práce je zcela věnována jazyku TKM. Gramatické výklady však přidávám jenom v případě gramatických pojmů neběžných v indoevropských jazycích.

Text, z kterého budu v této práci vycházet, je fotolitografická edice *Gù Guǎngqí* (Ku Kuang-ch'í), známá jako Guova ověřená kopie (angl. *Ku certified copy*), která je obsažena ve sbírce klasických čínských děl *Sìbù cóngkān* (Ssu-pu ts'ung-k'an), vydané v roce 1936 v Šanghaji. Tato verze se skládá z 282 paragrafů, rozdělených na 12 *juànů*, s textem v pěti řádcích na každé straně.

² Chen 1934 (citován in Hung 1951, str. 457). Také in Rachewiltz 2004, str. xlvii (Introduction). Viz na srovnání příloha č. 3 - *Indikátory používaných ve starých překladech buddhistických textů*.

³ Marker, v rámci jednoho jazyka, by byl sufixem nebo částicí označující gramatický jev. Taktéž ve staré čínštině pomocné slovo 見 *jiàn* bylo markerem pasíva (Nikitina 2005, str. 17), jakož i sufix -*рд-* je markerem pasíva v současné mongolštině. Na druhé straně, deskriptor by označoval tady ty čínské znaky používané na popis mongolštiny TKM, jako třeba 被 *bèi*, který naznačuje zrovna mongolské pasívum.

Na přepis mongolského textu v čínských znacích do latinky používám v této práci dvojitý systém, totiž transliteraci a transkripci, a to kvůli vhodnějšímu vystižení charakteristik textu.⁴ Transliterace má symbolickou hodnotu, nesnaží se totiž reprodukovat skutečnou výslovnost čínských znaků, a je založena na rekonstrukci Sh. Hattoriho (1973) s několika modifikacemi. Naproti tomu transkripce se snaží rekonstruovat pravděpodobnou výslovnost mongolského textu. Následuje hlavně práce B. Sumyabaatara (1990) a T. Daščedena (1985), s opěrným bodem v pracích L. Ligetiho (1971) a I. de Rachewiltze (1972).

V této práci kladu velký důraz na přepis, který by svou komplikovaností klidně vydal i na samostatnou práci, protože mým původním záměrem totiž bylo najít vhodný přepis textu TKM pro překlad do mého mateřského jazyka, tj. do španělštiny. Vzhledem k nedůslednostem nalezeným v jednotlivých prepisech jsem se rozhodl udělat jeden vlastní přepis na základě digitalizování textu TKM psaného čínskými znaky. Vyšel jsem z vydání B. Sumyabaatara (1990) ve srovnání s přepisem L. Ligetiho (1971). Když jsem měl připraven text, scházelo jenom upravit eventuální chyby a nedostatky srovnáním s textem nacházejícím se v *Sibù cóngkānu* (YZMS 1936), údajně nejlepší verzi ze všech (Street 1986, str. 10-13; také in Rachewiltz 2004, str. lii). Při takovém srovnání jsem si uvědomil, že koncovky vyjadřující mongolské pády byly soustavně „překládány“ nějakým čínským znakem. Začal jsem tedy hledat bibliografii na toto téma, ale žádná detailní studie o tomto jevu zdánlivě neexistuje. Letmé zmínky lze najít hlavně v E. Haenischovi (1950) nebo v M. A. K. Hallidayovi (1959). Jeden z mých záměrů při překládání TKM do španělštiny představuje právě studium gramatiky tehdejší mongolštiny, rozhodl jsem se tedy vypracovat seznam obsažených afixů a jejich doprovodného „překladu“, pokud byl v textu uveden.

V současné době se mi podařilo dokončit digitalizovanou verzi mongolského textu přepsaného čínskými znaky, která zahrnuje odkazy ke každému paragrafu a každému řádku textu (viz příloha č. 2), stejně jako seznam s odkazem na každou naskenovanou stránku edice *Sibù cóngkān* (YZMS 1936). Na uvedení každého příkladu hledám daný afix nejprve v transliteraci v latince textu čínského přepisu. Jakmile najdu danou frázi, jdu do čínského přepisu samého, vezmu z něj sérii odpovídajících znaků a porovnávám je zároveň s edicí *Sibù cóngkān* (YZMS 1936). Později dělám rekonstrukci mongolštiny na základě výše uvedených děl týkajících se přepisu. Na konci jen zbývá doplnit každý příklad literárními překlady P. Pouchy (1955) a F. W. Cleaves (1982), stejně jako textem čínské glosy, složeným z překlada slova a z gramatického deskriptoru daného afixu.

⁴ O takové potřebě se vyjádřil už J. C. Street následujícím způsobem: *In fact, so much interpretation is necessary in phonemicizing the text that any romanized edition of the text should consist of a double transcription, one a simple transliteration of the Chinese transcription, and the other a phonemicization of this rough text.* (Street 1957, str. 3). Také Sh. Hattori se, podle E. A. Kuz'menkova, zmiňuje o podobné nezbytnosti: *Хаттори Сиро еще в 1946 г. высказал идею о необходимости, по крайней мере, двух транскрипций СС (не считая промежуточных вариантов): китаизированной и монголизированной.* (Кузьменков 1993, str. 294).

Přínos této práce spočívá v tom, že nabízí ucelený pohled na mluvnici předklasické a střední mongolštiny⁵ a také současně klade důraz na její zvláštnosti. Z historického hlediska může být zajímavé sledovat, jak tehdejší jazykovědci zacházeli se specifickými problematikami jazyka TKM. Snažím se také nabídnout systematizaci morfologické zásoby tehdejší mongolštiny, která by mohla sloužit jako reference pro práci nejen s textem TKM, ale i s jinými reprezentativními texty střední mongolštiny, stejně jako základ čili výchozí bod pro syntaktické rozborů textu.

SEZNAM SYMBOLŮ

- [·] afix, který se píše dohromady s kmenem bez pomlčky (např. **·tu** → *jaya'atu*, **·'ul** → *unu'ulju*)
- [-] sufix, který se píše ke kmenu slova s pomlčkou (např. **-yin** → *tenggiri-yin*)
- [°] tvar sufixu, který se nevyskytuje v textu TKM (např. **°-tača**)
- [§] paragraf
- [,] odděluje různé alomorfy jednoho afixu (např. **-yi, -i**)
- [/] odděluje variantu afixu podle vokální harmonie (např. **-tai / -tei**)
- [+] deskriptor

⁵ *Linguistically too, the Secret History provides the finest and richest source of Preclassical Mongolian (in its reconstructed 'written' form) dating from the first half of the 13th century, and of Middle Mongolian, the language actually spoken in the second half of the 14th century [...].* (Rachewiltz 2004, str. xxvi).

MONGOLSKÉ AFIXY A JEJICH ČÍNSKÉ DESKRIPTORY V TAJNÉ KRONICE MONGOLŮ

1.1 JMENNÉ SKLOŇOVACÍ KONCOVKY

1.1.1 PÁDOVÉ KONCOVKY

-YIN, -UN / -ÜN, -U / -Ü, ·AI / ·EI

-yin 因 [in] je nominální sufix označující genitiv. Tento tvar se objevuje po samohlásce nebo po dvojhlásce *-ai / -ei*. Po kterékoli souhlásce kromě *-n* máme alomorf **-un / -ün**, který se v čínském přepisu neobjevuje napsán samostatně, ale tvoří jednu slabiku s předcházející souhláskou, jako např. 侖 [lun] v případě 忙^中豁侖 [mangqolun] ‘*mongyol-un*’ (§1.01), 渾 [qun] v 合^中木^中渾 [qamuqun] ‘*qamuy-un*’ (§21.6) nebo 侖 [run] v 把阿禿^中侖 [baaturun] ‘*ba’atar-un*’ (§43.2 a jiné). Po *-n* máme alomorf **-u / -ü**, který se vždy objevuje napsán spolu s touto souhláskou: 訥 [nu], a znázorňuje buď sérii *·n-nu / ·n-nü* jako v 亦兒堅訥 [irgennu] ‘*irgen-nü*’ (§6.1) nebo jednoduše *·n-u / ·n-ü* jako v případě 必荅訥 [bidanu] ‘*bidan-u*’ (§18.3). V kombinaci s koncovkou *·n-u / ·n-ü* se také vyskytuje částice **·ai / ·ei**, tvořící celek *·n-u’ai / ·n-ü’ei* 訥埃 [nuai].⁶ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je *的*.⁷ V současné mongolštině by odpovídal tvarům *-ын²*, *-ны²*.

[§21] tenggiri-**yin** nebe (*tvar genitivu po samohlásce*)

忝迭^克 亦訥 騰吉^忝里因 可兀^勒 備由 者
天的 [tiān: *nebe + de*]

[*temdeg inu tenggiriin koul buiyiu je*] [21.5]

temdeg inü *tenggiri-yin* kö’üd buyu je

je to důkaz, že jsou syny *Nebe* [Poucha]

its sign is [that] they are sons *of Heaven* [Cleaves]

⁶ Podle M. Weierse (Weiers 1966) je tvar *-ai* přivlastňovací částicí (citován in Грунтов 2002). G. I. Ramstedt jej považuje za koncovku přídavného jména: Древним вторичным образованием является окончание *-ни-ai*, *-нү-äi*, *-u-ai*, *-ü-äi* (др.-монг.), где *-ai*, *-äi* представляет собой окончание адъектива. (Рамстедт 1957, str. 34, také citován in Грунтов 2002).

⁷ Gramatické deskriptory označující pády podstatných jmen se vždycky vyskytují až za slovem. M. A. K. Halliday je nazývá „postpositive nouns“ (Halliday 1959).

[§1] müren-**nü** řeky (1. tvar genitivu po souhlásce ,n')

幹難 沐^忒漣訥 帖^忒里兀捏

河的 [hé: řeka + **de**]

[*onan murennu teriune*] [1.4]

Onan müren-**nü** teri'ün-e

u pramene řeky Onanu [Poucha]

at the head *of* the Onan river [Cleaves]

[§17] ügei boluysan-**u** smrti (2. tvar genitivu po souhlásce ,n')

朵奔蔑兒干 兀該 孛^勒罷 朵奔蔑兒格泥 兀該 孛魯^黑撒訥 豁亦納

無做了的 [wúzuòle: stal se nic + **de**]

[*dobunmergan ugai bolba dobunmergeni ugai boluqsanu hoina*] [17.1/2]

Dobun mergen ügei bolba. Dobun mergen-i ügei boluysan-**u** qoyina

zemřel Dobun-mergen. Po jeho smrti [Poucha]

mean while, Dobun Mergen passed away. After that Dobun Mergen *was passed away* [Cleaves]

[§29] ken-ü'**ei** čí / ya'un-**u'**ai čeho (3. tvar genitivu po souhlásce ,n')

客訥埃 把 牙兀訥埃 別 客延 阿撒^黑忽 兀該

誰的并甚的 [shuí: kdo + **de** / bing: také / shèn: co + **de**]

[*kenuai ba yaunuai be keen asaqu ugai*] [29.2/3]

ken-ü'**ei** ba ya'un-**u'**ai be ke'en asayqu ügei

aniž se ho ptali, kdo a odkud je [Poucha]

without [...] asking [...], saying, "*Of whom* [art thou the son] and *of what* [clan art thou]?"

[Cleaves]

[§49] Ökin barqay-**un** Ökin-Barchachûv (tvar genitivu po souhlásce kromě ,n')

幹勤巴兒^中合^中渾 可溫 ^中忽禿禿禹兒乞 不列額

名 的 [míng: jméno + **de**]

[*okinbarqaqun koun qututuyurki bulee*] [49.1]

Ökin barqay-**un** kö'ün Qutuytu yürki büle'e

Ökin-Barchachovým synem byl Chutuchtu-Jürki [Poucha]

the son *of* Ökin Barqay was Qutuytu Yürki [Cleaves]

·TU / ·TÜ, ·TAI / ·TEI, ·TAN / ·TEN

·tu / ·tü 禿 [tu] je sufix, pomocí kterého se odvozují přídavná jména od podstatných, a to mužského rodu. Může fungovat atributivně nebo označovat vztah vlastnictví.⁸ Odpovídající sufix ženského rodu je ·tai / ·tei 台 [tai] a množného čísla (pro oba dva rody) ·tan 壇 [tan] / ·ten 田 [ten]. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose pro tento sufix je 有的 yǒude nebo 的 de. V případě, že sufix

⁸ -t(U) ('having') occurs in adjective-nominals with the meaning 'having X, characterized by X, including X' where X is the meaning of the nominal member of the construction. (Street 1957, str. 26).

plurálu **-tan / -ten** nese význam kolektivu či skupiny lidí, vyskytuje se částice 等 *děng*. V současné mongolštině by odpovídal tvarům *-m* či *-maũ*³.

[§1] jaya'atu s osudem (*maskulinum singulár*)

迭額^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}騰格^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}理額^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}扯 札牙阿禿 脫^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}列^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}克先 孛兒帖赤那
命有的 [mìng: *osud* + *yöude*]

[*deere tenggerieče jayaatu toregsen bortečino*] [1.2]

de'ere tenggeri-eče jaya'atu töregsen Börte čino

osudem vyvolený Šedý Vlk, zplozený Vysokým Nebem [Poucha]

a bluish wolf which was born *having* [his] *destiny* from Heaven above [Cleaves]

[§7] yeketei s velkým (*femininum singulár*)

兀年古 豁阿 撒因 阿勒荅兒 捏^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}列^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}也客台
大有的 [dà: *velký* + *yöude*]

[*unengu qoa sain aldar nere yeketai*] [7.1/2]

ünenkü yo'a sayin aldar nere yeketei

byla tu vskutku [dívka] krásná a dobrého rodu [Poucha]

verily it was a maiden, beautiful and good, *whose* fame and name [were] *great* [Cleaves]

[§10] nereten se jménem (*plurál*)

不古訥台 別^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}古訥台 捏^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}列^{ᠲᠡᠭᠡᠷᠡ}田 不列額
名的 [míng: *jméno* + *de*]

[*bugunutai belgunutai nereten bulee*] [10.2]

Bügünütei Belgünütei *nereten* büle'e

dva syny, *kterým říkali* Bügünütej a Belgünütej [Poucha]

they were *named* Bügünütei and Belgünütei [Cleaves]

-AČA / -EČE, -DAČA / -DEČE, -NAČA / -NEČE, -YAČA / °-YEČE

-ača 阿察 [ača] / **-eče** 額扯 [eče] je nominální sufix označující ablativ a je považován za kombinaci suffixu dativu-lokativu *-a / -e* se starým sufixem **-ča / -če*.⁹ Tento tvar se objevuje po samohlásce i po souhlásce, jenomže v některých případech se vyskytuje na stejném místě jako alomorfy **-dača / -deče**, **-nača / -neče**, **-yača / °-yeče**. Alomorf **-dača** 荅察 [dača] / **-deče** 迭扯 [deče] nebo někdy i 迭徹 [deče] se objevuje po souhláskách *e, a, u, ü, i, z* čeho vyplývá, že na jedné straně můžeme mít

⁹ Podle G. D. Sanzheyeva koncovka **-ača** je složený sufix, jehož prvky tvoří starší koncovka ablativu **-ča** a koncovka dativu-lokativu **-a** (Санжеев 1953, str. 170; citován in Орловская 1984, str. 45). Také N. Poppe se o tom zmiňuje: *The suffix -*ača / -*eče is a compound suffix. It consists of the primary ablative suffix -*ča added to the dative-locative suffix -*a / -*e.* (Poppe 1955, str. 200). Ostatně i G. I. Ramstedt píše: *Очень древним является в монгольском языке сочетание окончания -а (в значении местного падежа) с древним окончанием исходного падежа -ча; это -аča должно было уже издревле произноситься -аča, -аса. Таким*

安荅阿察 [andaača] ‘*anda-ača*’ (§125.10) a 札木^中合荅察 [jamuqadača] ‘*Jamuqa-dača*’ (§104.20) na straně druhé. Po *-n* máme alomorf **-nača** 納察 [nača] / **-neče** 捏扯 [neče] nebo někdy i 捏徹 [neče], který znázorňuje buď sérii *·n-nača* / *·n-neče* jako v 帖木真捏扯 [temüjinneče] ‘*Temüjin-neče*’ (§66.2), nebo stojí jednoduše ve tvaru *·n-ača* / *·n-eče* jako v případě 米哈納察 [mihanača] ‘*miqan-ača*’ (§15.3), či také v podobě *·ača* / *·eče* jako v ^中豁亦納察 [qoinača] ‘*qoyinača*’ (§33.1 a jiné). Po dvojhláskách *-ai* / *-ei*, *-ui* / *-üi* máme alomorf **-yača** 牙察 [yača] / **-yeče**, který znázorňuje buď sérii *·i-yača* / *·i-yeče* jako v 那孩牙察 [nohaiyača] ‘*noqai-yača*’ (§66.10), nebo se vyskytuje jednoduše v podobě *·i-ača* / *·i-eče* jako v případě 赤^赤來阿察 [čirai-ača] ‘*čirai-ača*’ (§55.6). Existuje více deskriptorů používaných v čínské glose pro tento sufix. Jedním z nich je 處 *chũ*, jako v případě ‘*tenggeri-eče jaya’atu töregsen*’ (§1.2), dalším je sufix akuzativu 行 *xíng* jako v ‘*Baryujin yo’a-ača töregsen*’ (§8.4), nebo v některém případě kombinace 的行 *dexíng*. Třetí případ je sufix dativu-lokativu 裏 *lǐ* jako v ‘*miqan-ača nada ög*’ (§15.3) a ‘*γayča ke’eli-eče törebe*’ (§22.2), nebo také kombinace 裏行 *lǐxíng*. Dalším používaným deskriptorem je 自 *zì*, který je vlastně nositelem ablativu a vyskytuje se zpravidla jako postpozice, i když v případě výrazů s časovým významem se klade před slovo, jako např. v ‘*erteneče*’ (§64.8). Ve výrazech s místním významem se může naopak vyskytovat spolu s 裏 *lǐ*, tvořící celek 裏自 *lǐzì*, jako v ‘*tendeče*’ (§35.1). Dále může tento sufix také vyjadřovat srovnání, a v tomto případě se používá deskriptor 比 *bǐ*. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-aac*⁴.

[§22] ke’eli-eče z břicha (*původ, místo vzniku*)

塔 塔奔 可兀^楊 米訥^中 合^楊察 客額里額扯 脫^赤列罷

肚皮裏 [dùpí: *břicho* + *lǐ*]

[*ta tabun koud minu qadča keelieče toreba*] [22.2]

ta tabun kö’üd minü γayča ke’eli-eče törebe

vy, všech mých pět synů, jste zrozeni z mého *těla* [Poucha]

you, my five sons, were born *of* one *womb* [Cleaves]

[§44] jükeli-deče od obětiště (*odtržení; vyloučení*)

主格黎迭扯 ^中合兒^中合周

以竿懸肉祭天處 [yǐgānxuánròujìtiān: *oběťina spočívající v masu pověšeném na tyči* + *chù*]

[*jugelideče qarqajiu*] [44.3]

jükeli-deče γaryaju

odehnal [...] *od obětiště* [Poucha]

they expelled [...] out *of the jügeli* [Cleaves]

образом, дательный падеж, инкорпорированный в окончании исходного падежа *-āsa*, *-ās*, продолжает в какой-то мере свое существование. (Рамстедт 1957, стр. 40; také citován in Орловская 1984, стр. 45).

[§96] ɣoroqan-ača od potoka (*místo, odkud se někdo pohybuje*)

桑沽^𐰽兒^𐰚 𐰽^𐰚 𐰽^𐰚 羅^𐰚 合納察 𐰽^𐰚 兀周

小河自 [xiǎohé: *potok + zì*]

[sanggur qoroqanaca neuujiu] [96.1]

Senggür ɣoroqan-ača newüjü

od potoka Senggüru táhli pryč [Poucha]

journeying *from* the Senggür Stream [Cleaves]

[§155] čima-dača než ty (*srovnání*)

額格赤 赤訥 赤馬荅察 撒因 卜^𐰽克先 亨額速

比你 [bǐ + nǐ: *ty*]

[egeči činu čimadača sain bugsen boesu] [155.7/8]

egeči činü čima-dača sayin bügsen bö'esü

je-li tvoje sestra krásnější [Poucha]

if thine elder sister have been better *than* thou [Cleaves]

[§137] e'üden-neče ode dveří (plstěných) (*místo, odkud se někdo pohybuje*)

額^𐰽門^𐰽闌^𐰽捏^𐰽徹 赤訥 赫亦魯額速

門行 [mén: *dveře + xíng*]

[eudenneče činu heiluesu] [137.8]

e'üden-neče činü heyilü'esü

od prahu tvého uhnou-li [Poucha]

if they swerve *from* thy threshold [Cleaves]

[§70] ülü boluqui-yača kvůli tomu, že se ještě nestali (*důvod, příčina*)

可兀的 米訥 也客 兀祿 亨魯恢牙察

做的行 [zuòde: *stát se + xíng*]

[koudi minü yeke ulu bolukuiyača] [70.4]

kö'üd-i minü yeke ülü boluqui-yača

moje děti *jsou* malé, a *proto* [Poucha]

and *because* my sons *are* not [yet] big [Cleaves]

°-TAČA / -TEČE

°-tača / -teče 帖徹 [teče] je nominální sufix označující ablativ a mohl by se považovat za další alomorf předchozího sufixu -ača / -eče. Zařadíme ho sem kvůli jeho zvláštnímu rázu – na jednu stranu se vyskytuje výhradně u slova *ger*, a na druhou stranu se jeví jako pozoruhodná kombinace sufixu lokativu -ta / -te a starého sufixu *-ča / -če (viz poznámka 9 výše). Jediný náš příklad 格^𐰽兒帖徹 [gerteče] 'ger-teče' se vyskytuje pětkrát v textu TKM, v §154.7/8 a §277.21 je popsán jako 行 *xíng*, v §168.16 a §193.16 jako 處 *chǔ* a nakonec v §239.24 je popsán s 從 *cóng*, kladeným před slovo a s 裏 *lǐ* v postpozici. Tento jev je extrémně zajímavý, neboť prokazuje, že glosátor ještě cítil sufix -teče jako

nositele dvou významů, ablativu (從 *cóng*) a lokativu (裏 *lǐ*), což by nepřímě dokazovalo tezi o dvojitém sufixu.¹⁰ Je třeba brát v úvahu, že deskriptor 從 *cóng*, který je v čínštině nositelem ablativu, se nevyskytuje u tvaru **-ača / -eče** ani u jeho alomorfů. I v současné mongolštině se tento tvar vyskytuje pouze jako **-maac*² ve slově *зэpmээс*.¹¹

[§193] ger-**teče** z jurty

罕 阿訥 格 兒帖徹 額薛 合 魯 三 儻吉 客額 迭梅
家處 [jiā: dǔm + chǔ]

[*qan anu gerteče ese qaruqsam tanggi keegdemui*] [193.16]

qan anu ger-teče ese *yaruqsan tanggi ke'egdemui*

a praví se o jejich chanovi, že je to slaboch, který nikdy nevyšel z *jurty* [Poucha]

their 'qan' is called a weakling which is not [yet] come out *from in* his tent [Cleaves]

[§239] ger-**teče** z jurty

赤 格 兒帖徹 撒宜 合 兒抽 抹 兒 撒亦禿
從家裏 [cóng + jiā: dǔm + lǐ]

[*či gerteče sai qarčiu mor saitū*] [239.24/25]

či *ger-teče* sayi *yarču mör sayitu*

ty jsi po prvé odešel z *domu* a šel jsi dobrou cestou [Poucha]

being bout issued *from in the tent*, thou [hast been] one of whom the way [is] good [Cleaves]

-A / -E, -YA / -YE, -DA / -DE, -TA / -TE

-a / -e je nominální sufix označující dativ-lokativ. Podle I. A. Gruntova zastává v TKM čtyři základní funkce: dativní, agentivní (označuje agens v pasivu), lokativní a časovou (Грунтов 2002, str. 29). Dále podle Gruntova má tento sufix omezené použití v lokativním významu oproti novějšímu tvaru **-dur, -tur**.¹² Zřídka může tento sufix také zastávat lativní funkci, jak lze pozorovat z posledního uvedeného příkladu. Tvar **-a / -e** se objevuje po souhlásce. Pokud jde o souhlásku *n*, může znázorňovat buď sérii *·n-na / ·n-ne* jako v 不 爾罕哈 敦納 [burhanhaldunna] 'Burqan qaldun-na' (§1.4), nebo jednoduše *·n-a / ·n-e* jako v případě 統 格 黎 合 納 [tunggeligqoroqana] 'Tünggelig yoroqan-a' (§35.1). Po samohlásce *y* znázorňuje buď sérii *·i-ya / ·i-ye* jako ku příkladu 主 兒 扯 歹 耶 [jurčedaiye] 'Jürčedei-ye' (§208.35), nebo jednoduše *·i-a / ·i-e* jako v 主 兒 扯 迭 耶

¹⁰ Viz poznámka 9 výše. Avšak z osobní komunikace s PhDr. D. Sehnalem, M.A. vyšlo najevo, že výraz 從家裏 *cóngjiālǐ* je i současně běžný způsob, jak říct čínsky *doma*.

¹¹ Dative-locative and ablative is found only in the word: *зэpmээс* 'from the home; from out of the house', and does not differ appreciably in meaning from the bare ablative. (Bosson 1964, str. 99).

¹² На момент написания "Сокровенного сказания монголов" падеж с показателем {-dur, -tur} превратился в полноценный лативно-локативный падеж, в то время как падеж с показателем {-a, -da}, полностью сохранив дативные функции, употреблялся в локативном значении только у ограниченной группы имен. (Грунтов 2002, str. 33).

[jurčedeye] 'Jürčedei-e' (§208.50) či v 忽巴^中合牙 [qubaqaya] 'Qubaqai-a' (§148.5). Jak je patrné z probraných příkladů, sufix **-a** / **-e** se v čínském přepisu nevyskytuje napsán samostatně, ale tvoří jednu slabiku s předcházející souhláskou. Je třeba mít na zřeteli, že spolu se souhláskami jinými než *n* může být přítomen alomorf **-ta** 塔 [ta] / **-te** 帖 [te]. Po samohlásce se vyskytují alomorfy **-ta** 塔 [ta] / **-te** 帖 [te] nebo **-da** 荅 [da] / **-de** 迭 [de]. Po samohlásce *-u* / *-ü* máme alomorf **-da** 荅 [da] / **-de** 迭 [de] jako v 孛斡兒出荅 [boorčuda] 'Bo'orču-da' (§205.1) a v 迭兀迭 [deude] 'de'ü-de' (§104.17 aj.). V případě sufixu *-qu* / *-kü* se vyskytuje **-ya** 牙 [ya] / **-ye** 耶 [ye] jako v 撒兀^中忽牙 [sauquya] 'sauqu-ya' (§39.2) nebo v 亦^忒列古耶 [ireguyē] 'irekü-ye' (§63.7). Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 行 *xíng*, nebo občas také 處 *chǔ*. V současné mongolštině by tento sufix odpovídal tvaru *-d*, *-m*.

[§4] yajar-**a** na místě (*ve funkci lokativu*)

[qurban neurid qajara qaraqū bulee] [4.1/2]

viděl jím *do dálky*, co by třikrát doběhl kuň [Pouchal]

[§242] Belgütei-ye Belgütejovi (ve *funkci dativu*)

[belgutaiya nikan mingan tabun jaud irge ogba] [242.12]

Belgütejovi jeden tisíc a pět set [Poucha]

[§107] Ayil qarayana-**da** v Ajil Charayanu (*ve funkci lokativu*)

[ainlqaraqanada bauujii bukidur neilen bauuba] [107.11/12]

v ajilu Chara-chanu [...], k nim přirazil a rozbil tábor [Poucha]

[§164] qaldud-ta na skalní stěny (ve funkci lativu)

[*qaučidčiu qaldudta qaruasū*] [164.7]

když přestanu být a vystoupím *na skalní stěny* [Pouchal]

when, becoming old, / I go out *to the cliffs* [Cleaves]

-DUR / -DÜR, -TUR / -TÜR

-dur / -dür 都兒, 突兒 [dur] je nominální sufix označující lativ-lokativ. Podle I. A. Gruntova zastává v TKM následující základní funkce: lativně-ilativní (označuje cílové místo pohybu), lokativní a časovou (Грунтов 2002, str. 30). V klasické mongolštině se tento tvar objevuje po kmenech zakončených na samohlásku nebo na *-m*, *-n* či *-l*, v jiných případech se vyskytuje alomorf **-tur** 途兒 [tur] / **-tür** 圖兒, 途兒 [tur], i když jak se zdá, v čínském přepisu se nebere na tento rozdíl zřetel, neboť se zde po *-n* vyskytuje jak **-dur** / **-dür**, jako v 亦兒堅都兒 [irgendur] ‘*irgen-dür*’ (§7.1 a ještě 25 výskytů v textu), tak i **-tur** / **-tür**, jako ku příkladu v 亦兒堅途兒 [irgentur] ‘*irgen-dür*’ (§28.2 a ještě 6 výskytů). Dalším obdobným případem je souhláska *-γ*, kde se na jedné straně vyskytuje 察圖兒 [čaqtur] ‘*čay-tur*’ (§27.1 a ještě 8 výskytů v textu), a na straně druhé 察突兒 [čaqdur] ‘*čay-tur*’ (§54.1 a ještě 5 výskytů). Gramatické deskriptory používané v čínské glose jsou 裏 *lǐ* pro lokativní význam, dále pak 行 *xíng* nebo občas taky 裏 *lǐ* pro lativní význam a nakonec 時 *shí*, nesoucí časový význam. V současné mongolštině by tento sufix odpovídal tvaru *-d*, *-m*.

[§28] *irgen-dür* k lidem (ve funkci lativu)

帖迭 亦兒堅途兒 合兒赤孩巴安 幹幹魯阿楊 幹楊抽
百姓行 [bǎixìng: *lidé + xìng*]

[*tede irgentur qarčihaibaan oorud odčiu*] [28.2/3]

tede irgen-dür qarčiyai-ba'an o'oru'ad odču

chodil Bodončar *k* oněm lidem [...], když byl pustil jestřába v onu stranu [Poucha]

having loosed his falcon, was wont to go *unto* those people [Cleaves]

[§65] *ger-tür* do jurty (ve funkci ilativu)

格兒圖兒 米訥 幹都牙
家裏 [jiā: *dǔm + lǐ*]

[*gertur minu oduya*] [65.2]

ger-tür minü oduya

pojd'me *do* mé jurty [Poucha]

let us go *unto* my tent [Cleaves]

[§34] *üge-dür* slovům (ve funkci průvodní okolnosti)

帖列兀格圖兒 阿合 亦訥 鳴詒列論
言語裏 [yányǔ: *slova + lǐ*]

[*tere ugetur aqa inu ugulerun*] [34.3]

tere üge-dür aqa inü ügülerün

tu pravil jeho starší bratr [Poucha]

when, *at that word*, his elder brother spake, he said [Cleaves]

[§66] e'üden-**dür** ve dveřích, u dveřích (ve funkci lokativu)

幹勤 古溫訥 札牙安 脫^舌列^克先 額^闌圖^兒 幹脫^勒古 兀該
門裏 [mén: dveře + l]

[okin guunnu jayaan toregsen eudentur otolgu ugai] [66.6/7]

ökin kü'ün-nü jaya'an töregsen e'üden-**dür** ötölkü ügei

je osudem dívky, že se v domě narodí, ale v domě nezestárne [Poucha]

the destiny of a girl is not to wax old *at the door* where she was born [Cleaves]

[§149] kürküi-**dür** když přišel (ve funkci časové)

也客 乞禿^中孩亦牙^舌闌^中 豁幹來 亦訥^中 忽^中忽魯^舌刺 古^舌兒^中灰突^舌兒
到時 [dào: přijít + shí]

[yeke kituqaiyaran qoolai inu ququlura gurquidur] [149.16/17]

yeke kituyai-iyar-'an qo'olai inu ququlura kürküi-**dür**

a po těch slovech se chystal svým velkým mečem mu proříznout hrdlo [Poucha]

at the moment when [...] he was *at the point* to cut his throat with his big knife [Cleaves]

-YI, -I

-yi 宜 [i] je nominální sufix označující akuzativ. Tento tvar se objevuje po samohlásce nebo po dvojhlásce -ai / -ei. Po souhlásce máme alomorf -i, který po -n znázorňuje buď sérii -n-ni jako v 可溫泥 [kounni] 'kö'ün-ni' (§16.2), nebo jednoduše -n-i jako v případě 亦兒格泥 [irgeni] 'irgen-i' (§39.1), nebo také -i v případě ostatních souhlásek, jako např. 可兀的 [koudi] 'kö'üd-i' (§20.2). Jak můžeme pozorovat ve třech uvedených příkladech, tento alomorf se nikdy neobjevuje napsán v čínském přepisu samostatně, ale tvoří jednu slabiku s předcházející souhláskou. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 行 xíng. V současné mongolštině by odpovídal tvarům -bi², -z.

[§14] buyu-yi jelena (tvar akuzativu po samohlásce)

朵奔蔑兒干 帖^舌列 輟額 不^中忽宜 阿赤周 阿亦速^舌侖 札兀^舌刺
鹿行 [lù: jelen + xíng]

[dobunmergan tere čoe buqui ačijiu aisurun jaura] [14.1]

Dobun mergen tere čö'e buyu-yi ačiju ayisurun ja'ura

Dobun-mergen si naložil *jelena* na záda, a když tak šel [Poucha]

when Dobun Mergen drew nigh, carrying [on his beast of burden] that *deer* of three years old
[Cleaves]

[§16] kö'ün-ni syna (1. tvar akuzativu po souhlásce, n')

帖^舌列 可溫泥 亦訥 阿赤^舌刺周 格兒 朵脫^舌刺 札^舌魯周 阿^中忽 不列額
子行 [zǐ: syn + xíng]

[tere kounni inu ačirajiu ger dotora jarujiu aqu bulee] [16.2/3]

tere kö'ün-ni inü abčiraju ger dotora jaruju aqu büle'e

jeho *syna* vzal s sebou a zaměstnával jej ve své jurtě [Poucha]

bringing his *child*, employed him within the tent [Cleaves]

[§20] kö'üd-i syny (2. tvar akuzativu po souhlásce ,n' / tvar akuzativu po jiné souhlásce kromě ,n')
額迭 忽兒班 可兀的 脫^忒列溫畢^勒

子每 [zǐměi: syny - bez pádového deskriptoru]

[ede qurban koudi toreunbil] [20.2]

ede yurban kö'üd-i töre'ülbi

že jsem měla tyto syny [Poucha]

she hath borne these three sons [Cleaves]

-IYAN / -IYEN, -YAN / -YEN

-iyan / -iyen je nominální sufix označující zvrtný akuzativ. Tento tvar se vyskytuje po souhlásce. Jak je patrné z probraných příkladů, sufix -iyan / -iyen se nevyskytuje napsán samostatně v čínském přepisu, ale počáteční *i* tvoří jednu slabiku s předcházející souhláskou. V případě, že podstatné jméno končí na -i nebo na -u, tento sufix přijme tvar -yan / -yen, jako v 'öki-yen' (§94.10), 'hači-yan' (§102.10) nebo 'buru'u-yan' (§260.15). Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 自的 *zìde*, nebo obvykleji 自的行 *zìdexíng*, a ojedinele pak 自行 *zìxíng*. V současné mongolštině by odpovídal tvarům -aa⁴.

[§53] ökin-iyen svou dceru

幹額孫 幹乞泥顏 許迭周 幹^陽忽 孛倫

女子自的行 [nǚzǐ: dcera + zìdexíng]

[oesun okiniyan hudejiu odqu bolun] [53.3]

ö'esün ökin-iyen hüdejü odqu bolun

a sám osobně tam svou dceru doprovázel [Poucha]

as he was departing, himself accompanying his daughter [Cleaves]

[§106] tuy-iyen svůj prapor

兀兒圖 中合^忒刺阿禿 禿乞顏 撒出罷 必

英頭自的 [yīngtóu: prapor? + zìde]

[urtu qaraatu tukiyan sačuba bi] [106.8]

urtu qara'atu tuy-iyen sačuba bi

svůj daleko viditelný prapor posvětil jsem [Poucha]

I have sprinkled my long standard visible from afar [Cleaves]

-BAN / -BEN, -BA'AN / -BE'EN

-ban 班 [ban] / -ben 邊 [ben] je nominální sufix označující zvrtný posesiv. V klasické mongolštině se, stejně jako v jazyce TKM, vyskytuje po kmenech zakončených na samohlásku nebo na dvojhásku. V některých případech máme alomorf -ba'an 巴安 [baan] / -be'en 別延 [been], který se vyskytuje nadále v případech, kde nominální tvar může mít koncové -n; srovnejme v této souvislosti 'kö'ü-ben' (§66.9) a 'kö'ü-be'en' (§63.7) s 'kö'ün-be'en' (§14.2). Gramatický deskriptor používaný v čínské glose

je 自的行 *zìdèxíng* nebo 自的 *zìde*, taktéž se mohou vyskytovat varianty jako 自行 *zìxíng* nebo jednoduše 行 *xíng*. V případě alomorfu **-ba'an / -be'en** je distribuce deskriptorů poněkud odlišná, neboť se častěji objevuje 自的 *zìde* nebo 行 *xíng* a ojediněle pak 自的行 *zìdèxíng*. V současné mongolštině by tento sufix odpovídal tvaru *-aa*⁴.

[§266] šibawu-**ban** své sokoly (ve funkci zvratného akuzativu)

撒亦^楊 可兀的 阿訥 失鴉兀班 把^舌里兀^勒周 荅^中合兀^勒周 牙步^楊 中^中渾
鷹自的行 [yīng: sokol + *zìdèxíng*]

[sayid koudi anu šibauuban bariuljiu daqauljiu yabudqun] [266.9/10]

said kö'üd-i anu šibawu-**ban** bari'ulju daya'ulju yabudqun

nejkrásnější chlapce jejich / nechte sokoly své / za sebou nositi [Poucha]

making their good sons to hold *your* falcons in hand, go [ye], making [them] to follow [you]

[Cleaves]

[§129] de'ü-**ben** svého mladšího bratra (ve funkci zvratného akuzativu)

迭兀邊 給察^舌里 阿刺荅罷 客延
兄弟自的 [xiōngdì: mladší bratr + *zìde*]

[deuben taičari aladaba keen] [129.1]

de'ü-**ben** Taičar-i alaydaba ke'en

poněvadž mu zabili *mladšího bratra* Taičara [Poucha]

saying that *their younger brother* Taičar had been killed [Cleaves]

[§27] qarčiyai-**ba'an** svého jestřába (ve funkci zvratného akuzativu)

合兒赤孩巴安 帖亦列溫^勒周 幹幹兒罷
黃鷹自的 [huángyīng: žlutý sokol + *zìde*]

[qarčihaibaan teileunljiu oorba] [27.1/2]

qarčiyai-**ba'an** teyile'üljü o'orba

nechal *jestřába* vyhladovět a pak ho na ně pouštěl [Poucha]

he suffered *his* falcon to hunger and [then] loosed [him] [Cleaves]

[§5] de'ü-lü'e-**be'en** se svým mladším bratrem (ve funkci zvratného posesivu)

朶奔蔑兒干 迭兀魯額別延 不峒罕哈^勒敦 迭額^舌列 中^中合兒罷
弟一同自的 [dìyītóng: mladší bratr + *zìde*]

[dobunmergan deuluebeen burhanhaldun deere qarba] [5.1/2]

Dobun mergen de'ü-lü'e-**be'en** Burqan qaldun de'ere qarba

vystoupil [...] se *svým mladším bratrem* Dobun-mergenem na Burchan-Chaldun [Poucha]

[...] went out upon [Mount] Burqan Qaldun with *his* younger brother, Dobun Mergen [Cleaves]

-YU'AN / -YÜ'EN

-**yu'an** 余安 [yuan] / -**yü'en** 余延 [yuen] je další nominální sufix označující zvrtný posesiv. Syntakticky může vystupovat coby akuzativ i genitiv. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 自的 *zìde* nebo 自的行 *zìdexíng*, a v některých případech 行 *xíng*. V současné mongolštině by odpovídal tvarům -*aa*⁴, -*xaa*⁴.

[§18] eke-**yü'en** své matky (ve funkci zvrtného genitivu)

額客余延 阿蘭¹¹豁阿因 額赤捏 鳴話列¹⁵都¹⁵侖

娘自的 [niáng: matka + *zìde*]

[*ekeyuen alanqoain ečine uguleldurun*] [18.2]

eke-**yü'en** Alan ʔo'a-yin ečine ügüleldürün

řekli si však za zády Krásné Alan [Poucha]

when [...] spake unto each other out of the sight of *their mother* Alan ʔo'a [Cleaves]

[§183] aqa-**yu'an** svého staršího bratra (ve funkci zvrtného akuzativu)

阿¹¹合余安 客延 成吉思 中合阿泥 額¹⁵鄰

兄自的行麼道 [xiōng: starší bratr + *zìdexíng medào*¹³]

[*aqayuan keen činggis qaani erin*] [183.4]

aq-a-**yu'an** ke'en Činggis qa'an-i erin

a hledal Činggis-chahana, který byl přece jeho starší bratr [Poucha]

saying, "[I shall seek] *mine elder brother*," seeking Činggis Qahan [...] [Cleaves]

-LU'A / -LÜ'E

-**lu'a** 魯阿 [lua] / -**lü'e** 魯額 [lue] je nominální sufix označující sociativ. S nominálním tvarem slovesa -**qui** / -**küi**, -**qu** / -**kü** nabývá časového významu. Kromě podstatných jmen se může přidat k číslovkám: 中豁牙¹⁵兒魯阿 [qoyarlua] 'qoyar-lu'a' (§207.11), a zájmenům: 必丹魯阿 [bidanlua] 'bidan-lu'a' (§232.17). Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 一同 *yītóng* v sociativním významu. Ve významu časovém najdeme 呵 *hē* či 了呵 *lehē*, nebo také 了時 *leshí*, někdy se používá i 纔 *cái* před slovesem. Zvláštní vazbu představuje použití 的一同 *deyītóng*, kde 的 *de* odpovídá verbálnímu nominu -*qu*. V současné mongolštině není tento sufix obvyklý a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem -*mai*³.

[§96] ečige-**lü'e** s otcem (spojení, společné konání)

額¹⁵兒帖 兀都¹⁵兒 額赤格魯額 米訥 安達 客額¹⁵都¹⁵克先 阿主兀
父一同 [fù: otec + *yītóng*]

¹³ Částice 麼道 *medào* je tady psána spolu se slovíčkem *aq-a-yu'an* a je formálním indikátorem přímé řeči. Podle I. T. Zografa se tato částice používá v TKM jako koncová částice, na rozdíl od jiných čínských textů, a je převzata z mongolštiny (Зорпаф 1993, str. 278). K. Chung uvádí, že se tato částice nachází v královských rozkazech jüanské dynastie a je použita na překlad mongolského slovesa *ke'e-* (Chung 2006, str. 35-36).

[erte udur ecigelue minu anda keeldugsen ajuu] [96.9/10]
 erte üdür ečige-lü'e minü anda ke'eldügsenaju'u
 kdysi uzavřel jsi s otcem mým přátelství [Poucha]
 in days of old thou didst declare thyself anda *with* my father [Cleaves]

[§78] oroqui-lu'a když vešli (časový význam)

格^舌兒圖^舌兒 亦^舌列周 幹^舌羅恢魯阿 兀真 額客 中^舌豁牙^舌兒 可兀客都延
 入去呵 [rùqù: vejít + hě]

赤^舌來 兀^中合周

[gertur irejiu orokuilua ujin eke qoyar koukeduen cirai uqajiu] [78.1/2]
 ger-tür irejü oroqui-lu'a üjin eke qoyar kö'üked-ü'en čirai uqaju
 když přišli k jurtě a vešli, paní matka poznala tvářnost [sic] svých dvou synů [Poucha]
 with [their] coming into the tent, when Mother Üjin, perceiving the faces of her two sons [Cleaves]

-BAR / -BER, -'AR / -'ER, -IYAR / -IYER

-bar 巴兒 [bar] / **-ber** 別兒 [ber] je nominální sufix označující instrumentál. Tento tvar se vyskytuje po samohlásce a někdy má alomorf **-'ar** 阿兒 [ar] / **-'er** 額兒 [er]. Po souhlásce máme alomorf **-iyar** / **-iyer**, který se v čínském přepisu neobjevuje napsán samostatně, ale tvoří jednu slabiku s předcházející souhláskou. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 教 jiào, v některých případech se rovněž vyskytuje popsán jako 裏 lǐ a v dalších jako 行 xíng. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -aap⁴.

[§93] nilbusu-bar se slzami (1. tvar instrumentálu po samohlásce)

納^中忽伯顏 可兀邊 孛^舌幹^舌兒出宜 札^中合周 你孫 你^舌勒不速巴^舌兒 阿主兀
 淚教 [lèi: slza + jiào]

[naqubaiyan kouben boorčui jaqajiu nisun nilbusubar ajuu] [93.1/2]
 Naqu bayan kö'ü-ben Bo'orču-yi jabqaju nisun nilbusu-baraju'u
 Nachu-bajan tu seděl a proléval slzy nad ztraceným synem Boorčuem [Poucha]
 Naqu Bayan, having lost Bo'orcu, his son, is *in tears* [Cleaves]

[§53] nama-'ar mnou (2. tvar instrumentálu po samohlásce)

幹^舌乞邊 幹^舌額孫 許迭恢邊 納馬阿兒 客薛^中坤
 我行 [wò: já + xíng]

[okiben oesun hudekuiben namaar kesedkun] [53.8/9]
 öki-ben ö'esün hüdeküi-ben nama-'ar kesedkün
 když jsem provázel svou dceru. Budiž vám to odstrašujícím příkladem [Poucha]
 beware, [instructed] by [what hath befallen] me, of yourself accompanying your daughter [Cleaves]

[§21] kil-**iyer** paprskem (*tvar instrumentálu po souhlásce*)

納^𐰺闌^𐰺 撒^𐰺刺^𐰺因^𐰺 乞里耶兒^𐰺 失^𐰺刺^𐰺 那孩^𐰺 蔑圖^𐰺 拭察班^𐰺 札周^𐰺 中合兒^𐰺 忽^𐰺

透入光裏 [tòurùguāng: *pronikající paprsek světla* + II]

不列額

[*naran sarain kiliyer šira nohai metu šičabanljaju qarqu bulee*] [21.3/4]

naran sara-yin kil-**iyer** šira noqai metu šičabaljaju qarqu büle'e

vylézal **po** slunečním nebo měsíčním *paprsku* jako žlutý pes [Poucha]

like a yellow dog he was wont to crawl out *by the beams* of the sun or moon [Cleaves]

-RU / °-RÜ

-**ru** ^𐰺魯 [ru] / °-**rü** je nominální sufix označující adlativ, který vyjadřuje směr pohybu.¹⁴ Jestli slovo končí na *r*, objevuje se série *-r-u* místo **-r-ru*, jako v 中合札^𐰺魯 [qajaru] 'yajar-u' (§70.1), což je mimochodem nejspíš jediný případ, ve kterém se tento sufix v celé TKM vyskytuje. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 裏^𐰺 *lǐ*. V současné mongolštině by odpovídal částici *pyy*².

[§70] yajar-**u** směr k zemi; do země (*tvar po souhlásce ,r'*)

也客薛^𐰺 中合札^𐰺魯^𐰺 亦捏^𐰺魯^𐰺 中合^𐰺魯^𐰺 三突^𐰺兒^𐰺

地裏 [dì: země + II]

[*yekese qajaru ineru qaruqsamdur*] [70.1/2]

yekes-e yajar-**u** inerü yaruqsan-dur

když [...] vyšly *na místo*, kde se obětovalo předkům [Poucha]

when [...] offered unto the ancestors the [sacrifice called] "qajaru inerü" [Cleaves]

-TA / -TE

-**ta** 塔 [ta] / -**te** 帖 [te] je sufix pravděpodobně označující terminativ, pád vyjadřující místo, kde něco končí, nebo výšku něčeho.¹⁵ V mongolštině se tento sufix vyskytuje velmi zřídka. V TKM se podle M. Hashimota (1977) objevuje dvakrát, a to ve slovech 'qabirqa-ta' a 'ebüdüg-te' (§57.5), třebaže z věty, kde se tato slova nacházejí, není podle Hashimota význam použitých sufixů jasně zřetelný. Hashimoto ve svém výkladu dále uvažuje o tom, že sufix **-ta** / **-te** zde nemusí znamenat dativ-lokativ, ale že je tento tvar fonologickou variací koncovky terminativu **-ča*.¹⁶ Tato teze by mohla být potvrzena

¹⁴ N. Poppe nazývá tento sufix *directive* a podle něho existuje v klasické mongolštině ještě v několika málo příslovcích: *Directive* - 148. This is also a rare case form. Its suffix **-ru* still occurs in Written Mongolian in a few adverbs, e.g., *inaru* 'this side, prior to', *činaru* 'that direction, after', etc. (Poppe 1955, str. 205).

¹⁵ The terminative case shows the height of an object, e.g., "knee-deep". (Poppe 1955, str. 206).

¹⁶ If the suffix *-ta* / *-te* is interpreted as the dative ending, the form in *-ta* should usually appear not as qa'uluqa-ta but as qa'uluqa-da. The sentence does not also show the exact meaning to us in that case. From this point of view the author considers the suffix *-ta* / *-te* of ebüdüg-te, qa'uluqa-ta is not the dative but the terminative one. Then what is the reason why not *-ca* / *-ce* but *-ta* / *-te* appears here? The author considers it as below. The terminative

přítomností deskriptoru 沒 *mò* v čínské glose, protože jeden z významů tohoto slova je totiž „až do konce“ (viz v příloze 4). V obou případech se tento deskriptor vyskytuje před slovem, doprovázený deskriptorem 的 *de* v pozici za slovem. V současné mongolštině by odpovídal slovotvornému lexikálnímu morfému *-yaa*¹⁷.

[§57] qabirqa-*ta* až do žeber

哈必兒哈塔 哈兀魯^中合 額不都^{克帖} 幹勒客^克 孛魯塔刺 迭^卜薛罷

沒肋扇的 [*mò* + *lèishàn*: žebra + *de*]

[*habirhata hauluqa ebudugte olkeg bolutala debseba*] [57.5/6]

qabirqa-ta ha'uluqa ebüdüg-te ölkeg bolutala debsebe

tančili [...], až byli / *po boky* / v jámě a / po kolena / v prachu [Poucha]

they danced round [...] until there was / a ditch *up to [their] ribs*; [until there was] / dust up to [their] knees [Cleaves]

1.1.2 VERBÁLNÍ NOMINA

·QU / ·KÜ, ·QUI / ·KÜI, ·QUN / ·KÜN

·qu^中 忽 [qu] / ·kü 古 [gu] je sufix verbálního nomina označující budoucí čas, a v této funkci má potenciální význam.¹⁸ Syntakticky může také zastávat adjektivní nominální funkci, stejně jako funkci dějovou, tak i vyjadřovat agens.¹⁹ Má alomorf ·qui^中 灰 [qui] / ·küi 恢 [kui], který podle J. C. Streeta zastává dvě funkce, a to buď funguje jako aorist²⁰ nebo jako adjektivní nomen.²¹ Rovněž se vyskytuje tvar ·qun^中 渾 [qun] / ·kün 坤 [kun], který může podle Streeta někdy být plurálem tvaru ·qu / ·kü či tvaru ·qui / ·küi, v obou rozdílných syntaktických funkcích, kterých nabývají.²² Tento sufix se zpravidla nevyskytuje popsán v čínské glose, třebaže se někdy v přítomnosti následujícího sufixu (např. akuzativu

*case suffix -ca / -ce can probably go back to the form *-ta / *-te. If this assumption is valid, one can assume that the phonological change *-ta *-t'a *-ca occurred in this ending at a certain time. In other words, it is supposed that the palatalization occurred there at a very early stage in Mongolian. The suffix -ta / -te in S.H. may be looked upon the archaic form going back to "Proto-Mongol or Pre-Mongol(?)". We must also note the alliterative expression: qabirqa-ta qa'uluqa ebudug-te olkeg bolutala. I think this phrase had already become a customary expression long before the period in S.H. (Hashimoto 1977, p. 274).*

¹⁷ Přítomný ve tvarech jako 雪水在膝上 *yc 'water on a level with the knees'* nebo 雪水在膝上 *yac 'snow on a level with the knees'* (Hashimoto 1977, str. 273).

¹⁸ -GU₁ ('fut') is a future particle with potential meaning. (Street 1957, str. 18).

¹⁹ -GU₂ ('impf.adj.N') occurs in imperfective adjective-nominals of both action and agent. (Street 1957, str. 24).

²⁰ -KUY₁ ('aor') is an aoristic particle, unmarked for time. (Street 1957, str. 18).

²¹ -KUY₂ ('aor.adj.N') occurs in adjective-nominals of both action and agent, which are indifferent to the imperfective/perfective dichotomy established in -GU₂ and -(U)GsAN. (Street 1957, str. 25).

nebo dativu-lokativu) objevuje použití gramatického deskriptoru genitivu 的 *de*, jako v ‘*ayisuqu-yi*’ (§5.4) nebo v ‘*suraqu-tur*’ (§31.1), kde jsou jak *-qu-yi*, tak i *-qu-tur* popsány jako 的行 *dexíng*. Rovněž se někdy v přítomnosti záporné částice *ügei* vyskytuje deskriptor 的 *de*, jako v ‘*asayqu ügei*’ (§29.3/4). Deskriptor 的 *de* se většinou objevuje také v tom případě, pokud sufix zastává adjektivní funkci. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-x*.

[§56] uyiladaqu plakat (ve funkci podstatného jména)

委亦刺答¹¹忽 赤訥 兀速¹² 幹樂 客禿¹³罷

哭的 [kū: plakat + **de**]

[uiiladaqu činu usud olon ketulba] [56.13]

uyiladaqu činü usud olon ketülbe

ten, **kterého** oplakáváš, / již mnoho přebrodil vod [Poucha]

thine **who** is bewailed [of thee] / hath much passed over waters. [Cleaves]

[§31] irekü přijít (ve funkci přívlastkové)

額朵額 亦¹⁴列古 察¹⁵ 孛¹⁶罷

来的 [lái: přijít + **de**]

[edoe iregu čaq bolba] [31.6/7]

edö'e **irekü** čay bolba

ted' je čas, **kdy** sem přicházívá [Poucha]

now is the time **when** he **will** come [Cleaves]

·AI / ·EI

·ai / ·ei 埃 [ai] je verbální sufix imperfekta. Zpravidla se vyskytuje v kombinaci s postpozicemi *üdü'üi*, přeložené jako 未的 *wèide*, a *üdü'üye*, přeložené jako 未行 *wèixíng*, ale bez deskriptoru, a to pravděpodobně proto, že samotná postpozice s sebou již přináší význam imperfekta. Jedinou výjimkou je případ ‘*ana'ai*’ (§175.8), který je popsán pomocí 可 *kě*. Jen v jednom případě nenásleduje po slovesu s touto koncovkou zmíněná postpozice, ale místo ní se objevuje slovesný tvar *büle'e*, i zde bez deskriptoru. Také ve výrazu ‘*ire'ei*’ (§67.3) nenásleduje žádná postpozice, ale pojí se k němu deskriptor 了 *le*. V současné mongolštině by odpovídal tvarům *-aa⁴*, *-zaa⁴*, *-a⁴*, *-ua²*.

[§245] dungqodu'ai üdü'üye ještě nepromluvil

成吉思 合阿泥 董¹⁷豁都埃 兀都兀耶

作聲

未行 [zuòshēng: promluvit + **bez deskriptoru** / wèixíng]

[činggis qaani dungqoduai uduuye] [245.31]

Činggis qa'an-i **dongqodu'ai üdü'üye**

než mohl Činggis-chahan promluvit [Poucha]

²² The plural of *-KUY₂* (*-KU.N*) sometimes parallels *-GU₂* in meaning, since this latter does not occur before the plural morpheme. (Street 1957, str. 25).

at the moment when Činggis Qa'an *had not yet uttered* [his voice] [Cleaves]

[§7] ögte'ei üdü'üi ještě nedána

古溫捏 別兒 幹帖埃 兀都爲 幹勤 阿主兀

與 未的 [yü: dát + bez deskriptoru / wèide]

[guunne ber ogteai uduui okin ajuu] [7.2/3]

kü'ün-ne ber ögte'ei üdü'üi ökin aju'u

nebyla ještě zadána muži [Poucha]

it was a maiden [...] which *had not yet been given* unto a man [Cleaves]

·ᠮᠤᠰᠠᠨ / ·ᠮᠤᠰᠡᠨ, ·ᠮᠤᠰᠠᠳ / ·ᠮᠤᠰᠡᠳ

·ᠮᠤᠰᠠᠨ 黑三 [qsam] / ·ᠮᠤᠰᠡᠨ 克先 [gsen] je sufix verbálního nomina s perfektivním významem, vyjadřuje průběh děje dokončeného v minulosti.²³ Většinou se v TKM vyskytuje ve funkci adjektiva a velmi zřídka se váže k slovesnému ději.²⁴ Odpovídající sufix množného čísla je ·ᠮᠤᠰᠠᠳ 黑撒 [qsad] / ·ᠮᠤᠰᠡᠳ 克薛 [gsed], 克薛 [gse]. Je nutno poznamenat, že ·ᠮᠤᠰᠠᠨ, když se vyskytuje s genitivem, může nabývat tvar 黑撒訥 [qsanu] 'ᠮᠤᠰᠠᠨ-u', a rovněž se nachází 黑三訥 [qsamnu] 'ᠮᠤᠰᠠᠨ-nu', nebo i 撒訥 [sanu] 'ᠮᠤᠰᠠᠨ-u'. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了的 *lede*, ale v některých případech se vyskytuje pouze 了 *le* nebo 的 *de*. Pro plurál máme zpravidla deskriptor 了的每 *ledeměi*. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-can*⁴.

[§41] abuᠮᠤᠰᠠᠨ vzatá (ve funkci adjektiva; singulár)

把 里周 阿不黑三 額蔑 不列額

要了的 [yào: vzít + lede]

[barijiu abuqsam eme bulee] [41.1/2]

bariju abuᠮᠤᠰᠠᠨ eme büle'e

poněvadž pocházel od zajatkyně [Poucha]

she was a woman *whom* he *had seized* [Cleaves]

[§26] ideᠮᠤᠰᠡᠨ to, co bylo jedeno (ve funkci substantivovaného adjektivního nomina; singulár)

赤那因 亦哇克先泥 忝古都周 亦哇額

喫了的 [chī: jíst + lede]

[čino-in idegsenni temguldūju ideed] [26.2/3]

čino-yin ideᠮᠤᠰᠡᠨ-ni temküldüjü ide'ed

a co vlci *zanechali* z kořisti, shromaždoval a cpal si tím hrdlo [Poucha]

he [also] gathered together [with his falcon] and ate [the remnants of that] *which* the wolves *had eaten* [Cleaves]

²³ The nomen perfecti denotes the process of an action as completed in the past. (Poppe 1955, str. 272).

²⁴ -(U)GsAN ('pf.adj.N') occurs in adjective-nominals which have a perfective meaning. Rarely such nominals refer to an action [...]. (Street 1957, str. 25).

[§149] **heyilügsed** odešli (*ve funkci adjektivního nomina; plurál*)

失^𐰺兒古額禿 額不格訥 可兀^𐰺 亦訥 赫亦魯^𐰺薛^𐰺 亦^𐰺列罷
離了的每 [lí: odejít + ledeměi]

[širguetu ebugenu koud inu heilugsed ireba] [149.36/37]

Širgü'etü ebügen-ü kö'üd inü **heyilügsed** ireba

synové starého Širgüetü, **kteří se vzdálili**, [...], zase se vrátili zpět [Poucha]

the sons of Old Man Širgü'etü, [...], came [back], **having withdrawn** themselves [Cleaves]

·ΓČI / ·GČI, ·ΓČIN / °GČIN

·γči 黑赤 [qči] / -gči 克赤 [gči] je sufix označující nomen actoris, vyjadřuje pojem člověka konajícího slovesný děj.²⁵ Tvar množného čísla je ·γčín 黑臣 [qčín] / °gčín. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 的 *de*, s významem substantivujícím; v některých případech se tento deskriptor nevyskytuje a glosátor jen překládá slovo s čínským podstatným jménem, které označuje člověka konajícího danou akci. V případě plurálu se vyskytuje deskriptor 的每 *deměi*. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -24.

[§105] **temečegči** usilující o (*singulár*)

中合^𐰺刺 槐 帖篋扯^𐰺赤 中合阿台荅^𐰺兒馬刺
争的 [zhēng: zápasit + **de**]

[qara hoi temečegči qaataidarmala] [105.24/25]

qara hoi **temečegči** Qa'atai Darmala

Chaataj-Darmala [...]. **Ten** do černého lesa *prchá* [Poucha]

Qa'atai Darmala, **which**, [...] *striveth* for the Black Forest [Cleaves]

[§195] **abuyčín** kořistníci (*plurál*)

兀^𐰺 脫納^𐰺 阿不^𐰺臣 兀^𐰺魯兀^𐰺 忙^𐰺忽^𐰺
要的每 [yāo: vymáhat + **deměi**]

[ub tonaq abuqčín uruud mangqud] [195.45/46]

ub tonay **abuyčín** Uru'ud Mangyud

tito se nazývají Uruuti a Mangchuti, [...] o krvavou zbroj je *olupují* [...] [Poucha]

those are called the Uru'ud and the Mangyud, **which**, [...] *strip* [them of their] bloody clothing
[...] [Cleaves]

²⁵ The so-called nomen actoris expresses the idea of the person acting and serves as a predicate. (Pope 1955, str. 274).

1.2 SLOVESNÉ AFIXY

1.2.1 KONCOVKY FINITNÍCH SLOVES

·MU / ·MÜ, ·MUI / ·MÜI

·**mu** / ·**mü** 木 [mu] je verbální sufix označující narativní přítomný čas, vyjadřující děj, který se koná buď v okamžiku mluvy, nebo se bude konat v budoucnu.²⁶ Obecně se uvádí, že se tvar ·**mu** / ·**mü** používal v předklasické mongolštině pro singulár, zatímco ·**mui** / ·**müi** 梅 [mui] označoval plurál,²⁷ třebaže se za jistých okolností v TKM vyskytuje tento poslední tvar použitý i pro singulár, ačkoliv se může jednat o honorifikum singulár. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 有 *yǒu*.²⁸ V současné mongolštině není tento sufix obvyklý a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem -*на*³.

[§34] *ügülemü* mluví (*singulár*)

秃^中合^舌刺察 門 門 牙溫 兀格 鳴詒列木 赤 客額別

語說有 [yùshuō: *mluvit* + *yǒu*]

[*tuqarača mun mun yaun uge ugulemu či keebe*] [34.3/4]

tuqar-ača mün mün ya'un üge ügülemü či *ke'ebe*

„co říkáš pořád tatáž slova?“ [Poucha]

“what same, same words *has* thou *been* saying since a little while ago?” [Cleaves]

[§233] *sakimui* ochraňují (*plurál*)

客卜帖兀勒 魯 米訥 阿勒壇 阿民 撒乞梅

守有 [shǒu: *chránit* + *yǒu*]

[*kebteul lu minu altan amin sakimui*] [233.6/7]

kebte'ül-lü minü altan amin sakimui

vy, mé noční strážé, *ochraňujete* můj zlatý život [Poucha]

the nightguards *watch over* my 'golden life' [Cleaves]

²⁶ The narrative present forms express actions which take place either at the time of speaking (present tense) or will take place in the future. (Poppe 1954, str. 91).

²⁷ In general, -*mu* is used in pmo. for the singular and -*mui* for the plural. (Rachewiltz 2006).

²⁸ Gramatické deskriptory slovesné se mohou vyskytovat jak před slovesem, tak i po něm. M. A. K. Halliday je nazývá „prepositive verbs“ a „postpositive verbs“ (Halliday 1959).

·YU / ·YÜ, ·YI

·yu / ·yü 由 [yiu] je verbální sufix označující deduktivní přítomný čas, který vyjadřuje děj považovaný jako logický výsledek předešlých dějů.²⁹ Někdy nabývá tvaru ·yi, který je podle N. Poppeho ženského rodu.³⁰ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 有 yǒu. V případě pomocného slovesa 備由 [buiyiu] 'büyü' se celé slovo vyskytuje označené pouze pomocí 有 yǒu, čímž glosátor možná naznačuje, že se jedná o pomocné sloveso, třebaže 有 yǒu by se mohlo také považovat za pouhý překlad pro 'büyü', poněvadž z jiného tvaru tohoto slovesa, a to 不列額 [bulee] 'büyü' glosovaného jako 有来 yǒulái, se zdá, že překladem je právě 有 yǒu, zatímco následující znak je deskriptorem. V současné mongolštině tento sufix neexistuje a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem -na³.

[§152] yabuyu jde

兀格兀 阿不^舌里秃 忽蔑該 赫里格 額不^舌里^惕抽 逐步由
行有 [xíng: jít + yǒu]

[ugeu aburitu humegai helige eburidčiu yabuyiu] [152.2/3]

ugeu aburitu hümegei helige ebüridčü yabuyu

mizernou má povahu, smradlavá játra v nitru chová [Poucha]

hath a poor nature and *goeth*, having a stinking liver in his bosom [Cleaves]

[§276] ügüleyü mluví

阿^中合 古兀泥 阿蠻 都兀^舌連 鳴詰列由
說有 [shuō: mluvit + yǒu]

[aqa guuni aman duuren uguleyiu] [276.3/4]

aqa kü'ün-i aman dü'üren ügüleyü

že staršího bratra takto tupí! [Poucha]

speakeeth, the mouth full, [against] a person [which is his] elder brother? [Cleaves]

·BA / ·BE, ·BI, ·BAI / ·BEI

·ba / ·be 罷 [ba]³¹ je verbální sufix označující perfektum. Používá se pro mužský i ženský rod, singulár i plurál. Specificky pro označení ženského pohlaví v singuláru může někdy nabývat tvaru ·bi

²⁹ *The deductive present expresses actions considered a logical result of previous actions or antitheses to the latter [...].* (Poppe 1954, str. 91).

³⁰ *When referring to female beings this form ended in -ji in the Secret History, e.g., oki qatu oluji že či 'thou wilt certainly find girls and women'.* (Poppe 1955, str. 264). Zde mluví Hö'elün Üjin o manželu Čiledüovi. Je třeba podotknout, že i v jiných případech používá Hö'elün Üjin ženský rod, když mluví o muži. Viz níže poznámka 37 k tvaru ·ligi (-li'i).

³¹ Je nutno podotknout, že znak 罷 bà znamená „přestat“, zatímco další znak 畢 bì znamená „ukončit“, což by potvrdilo důvod použití těchto znaků pro dané sufíxy (Cf. Кузьменков 1993, str. 302).

畢 [bi].³² Existuje rovněž zvláštní tvar pro plurál, jedná se o **·bai / ·bei** 伯 [bai], který se přesto zřídka nachází v textu, jelikož byl v pozdější době nahrazen znakem 罷 [ba], což je zachyceno pomocí poznámek ve stejném textu (Hung 1951, str. 455). Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了 *le*, občas také 来 *lái*. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -s.

[§11] bol**ba** stal se

都蛙 鎖^中 豁^舌 兒 阿^中 合 亦訥 兀該 孛魯罷

做了 [zuò: stát se + le]

[duwasoqor aqa inu ugai boluba] [11.2]

Duwa soqor aqa inü ügei **bolba**

zemřel starší bratr Slepý Duva [Poucha]

the elder brother Duwa Soqor *passed away* [Cleaves]

[§19] ök**be** dala

你只額勒 木速惕^中 忽^中 忽魯惕^中 渾 客額周 幹克罷

與了 [yǔ: dát + le]

[niji'el musud ququludqun keejü ogba] [19.3/4]

niji'el müsüd ququludqun ke'ejü ö**gbe**

a *dala* jim pak každému do ruky po jednom šípu se slovy: „Zlomte jej!“ [Poucha]

she *gave* unto each [of them] a single arrow shaft, saying, “Break [it]!” [Cleaves]

[§99] bos**bi** vstala (*femininum singulár*)

訶額侖 額客 幹帖^舌 兒古 孛思畢

起了 [qǐ: vstát + le]

[hoelun eke otergu bosbi] [99.2]

Hö'elün eke öter-kü **bosbi**

Pak *vstala* rychle také matka Höelün [Poucha]

Mother Hö'elün also quickly *rose up* [Cleaves]

[§209] abai byli (*plurál*)

扯額勒 兀速泥 你禿侖 阿伯 者 塔

有来 [yǒu: být + lái]

[čeel usuni nitulun abai je ta] [209.6/7]

če'el usun-i nitulun **abai** je ta

[...] jste [...] hlubokou vodu projížděli [Poucha]

ye *were* [...] cutting asunder the deep waters [Cleaves]

³² В оппозиции **-ba // -bi // -bai** усматривается противопоставление формы **-ba**, индифферентной по отношению к полу и числу, формам с дополнительным значением женского пола (не рода!) **-bi** в множественного числа **-bai**. (Кузьменков 1993, str. 302).

·LU'A / ·LÜ'E

·lu'a 魯阿 [lua] / ·lū'e 魯額 [lue] je verbální sufix označující přítomné perfektum, čas vyjadřující děj dokončený v okamžiky mluvy, poměrně nedávno nebo i před nějakým časem.³³ Dále může někdy vyjadřovat také děj konaný v dávné minulosti (Орловская 1984, str. 96). Podle N. Poppeho vyjadřuje děj známý nebo kterého jsme svědci.³⁴ Používá se pro mužský i ženský rod, jednotné i množné číslo. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了来 *lelái*, který se často střídá s 来 *lái*, někdy se může vyskytovat 了 *le*. V současné mongolštině tento sufix splynul s následujícím tvarem ·la'a / ·le'e v sufix -лаа⁴.

[§170] yabulu'a šel (*děj minulý, který se vztahuje k přítomnému času*)

安荅禿兒 必 合 忽 敦 牙丹 迓步魯阿
行来 [xíng: jít + lái]

[andatur bi qadquldun yadan yabulua] [170.37/38]

anda-tur bi qadquldun yadan yabulu'a

Nikdy jsem *nemohl* bojovat proti příteli [Poucha]

I have never *been* able to fight against [mine] 'anda' [Cleaves]

[§252] ögüülü'e dal (*děj konaný poměrně nedávno*)

阿 塔台 合 兒台 阿兀 刺速 阿 赤 刺周 幹古魯額
與来 [yü: dát + lái]

[altatai qartai aurasu abčiraju okülue] [252.20/21]

altatai hartai a'urasu abčiraju ögüülü'e

Přinesl nám zlatotkané a vyšívané hedvábné látky [Poucha]

he *hath brought* and *given* satins having gold and having patterns [Cleaves]

·LA'A / ·LE'E, ·LA'AI / ·LE'EI, ·LIGI (·LI'I)

·la'a 刺阿 [laa] / ·le'e 列額 [lee] je další verbální sufix označující přítomné perfektum. Používá se pro jednotné i množné číslo, a pro množné číslo se užívá také tvaru ·la'ai 刺埃 [laai] / ·le'ei 列埃 [leai]. Specificky pro ženský rod může podle Sh. Ozawy³⁵ v singuláru někdy nabývat tvaru ·ligi 里吉

³³ Форма *-luяa*, [иногда *-la*] (перфектный презент), обладая абсолютным значением прошедшего времени, передает при этом различную степень соотнесенности с прошлым. Это может быть прошедшее, закончившееся в момент речи, относительно недавно, а также и некоторое время тому назад. (Орловская 1984, str. 95).

³⁴ *Praesens Perfecti* - 212. This form occurs with the suffix *-luяa* / *-lüge* in Written Mongolian and denotes an action witnessed or otherwise known of and, therefore, raising no doubt. (Poppe 1955, str. 265).

³⁵ [...] *-bi*, *-ligi* дагавартай олон үйл үг нь эм хүнийг заасан утга байх ба 7 дугаар үгүүлбэрийн *toreligi* гэсэн үгийн *-ligi* дагавар нь шууд эм хүнийг заасан утгатай биш, харин эм хүний хэлсэн үгүүлбэр учир эм төрлийг заасан дагавар юм. (Озава 1962, str. 205).

[ligi] nebo **·li'i** 里亦 [lii],³⁶ avšak v textu se ve dvou případech používá tento tvar i pro muže,³⁷ takže otázka ještě zůstává nevyřešená. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 来 *lái* nebo 了 *le*, v některých případech se pak mohou vyskytovat kombinovaně jako 了来 *lelái*; a mnohem méně častěji se vyskytuje také kombinace 来来 *lálái*. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-лаа*⁴.

[§77] **abula'a** vzali (*děj konaný nedávno*)

幹赤堅 你刊帖 必勒只兀^𐰺兒^𐰽 豁多里都^𐰽撒泥 帖因 古 不里周
阿不刺阿

要了来 [yào: vzít + **lelái**]

[*očigen nikante biljiur qodoliduqsani tein gu buliju abulaa*] [77.2/3]

očigen nigente bilji'ur qodoliduqsan-i teyin-kü buliju **abula'a**

zrovna nedávno nám *vzali* skřivana, kterého my jsme zastřelili šípem [Poucha]

one time, lately, they so *wrested* from [us] a lark which we had shot with a bone-tipped arrow

[Cleaves]

[§254] **törel'e'i** narodili **jste** se (*děj konaný v dávné minulosti; plurál*)

門 客額里迭徹 額薛兀 脫^𐰽列列埃 塔

生来 [shēng: *narodit se* + **lái**]

[*mun keelideče eseu töreleai ta*] [254.50/51]

mün ke'eli-deče eseu'ü **törel'e'i** ta

nenarodili jste se oba / z téhož života? [Poucha]

were ye [...] not *born* from the [self]same belly? [Cleaves]

·JU'U / ·JÜ'Ü, ·JU'UI / ·JÜ'ÜI, ·ČU'U / ·ČÜ'Ü, ·ČU'UI / ·ČÜ'ÜI, ·JI'AI

·**ju'u** / ·**jü'ü** 主兀 [juu] je verbální sufix označující minulý čas. Tento tvar se vyskytuje po samohlásce nebo po souhlásce *l*, v některých případech také po *q* (*γ*), zatímco po dalších souhláskách, jako např. *r*, *d*, *b*, *q* (*γ*) a *s*, se v textu TKM objevuje alomorf ·**ču'u** / ·**čü'ü** 出兀 [čuu]. Tento sufix někdy přijímá tvar ·**ju'ui** / ·**jü'üi** 主爲 [juui]. Odpovídající sufix ženského rodu je ·**ji'ai** 只埃 [jiai], i když pro ženský rod se taktéž vyskytuje ·**ju'u** / ·**jü'ü**. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了 *le* nebo také 来 *lái*; méně častěji se vyskytují varianty nebo kombinace jako 了来 *lelái*, 有来 *yóulái*, 了有 *leyǒu* nebo 了有来 *leyóulái*; v některých případech máme 有 *yǒu*, 着有 *zheyǒu* nebo také 有爲 *yǒuwèi*. V současné mongolštině všechny tyto tvary splynuly v *-жэээ, -чэээ*.

³⁶ P. Pelliot (Pelliot 1949), L. Ligeti (Ligeti 1971), I. de Rachewiltz (Rachewiltz 1972) a T. Daščeden (Дашцэдэн 1985) přepisují **·liyi**. B. Sumyabaatar (Sumyabaatar 1990) používá **·ligi** v latince a **·liyi** v klasickém písmu. V této práci se kloním k přepisu **·li'i** od Sh. Ozawy (Ozawa 1962), jelikož považuji tento tvar za redukovanou variantu tvaru **·ligi**.

³⁷ V obou případech mluví Hō'elün Üjin, v §56.5/7 o manželu Čiledüovi (*büli'i*) a v §78.3 o synu Temüjinovi (*töreligi*).

[§32] **aju'u byl** (*maskulinum singulár*)

孛端察兒 門 阿主兀

有 [yöu: *být* + **bez deskriptoru**]

[*bodončar mun ajuu*] [32.2]

Bodončar mün **aju'u**

byl to skutečně Bodončar [Poucha]

it **was**, indeed, Bodončar [Cleaves]

[§274] **else'üljü'ü** *podrobil* (*maskulinum singulár*)

綽兒馬罕豁兒赤巴黑塔惕亦兒格泥額勒薛兀勒主兀

教歸附了 [jiàoguīfù: *podrobit* + **lái**]

[*čormaqaŋqorči baqtad irgeni elseuljuu*] [274.1]

Čormaqaŋ-qorči Baqtad irgen-i *else'üljü'ü*

Čormachan-chorči *podrobil* národ Bachtat [Poucha]

Čormaqaŋ Qorči *made* the people of Baytat *to submit* themselves [Cleaves]

[§80] **aju'u byli** (*maskulinum plurál*)

泰亦赤兀惕撒乞周 阿主兀

有来 [yöu: *být* + **lái**]

[*taiičiud sakijiu ajuu*] [80.13/14]

Taiiči'ud sakiju **aju'u**

byli tam Taičiuti na stráží [Poucha]

the Taiiči'ud **were** [yet] watching [the outlet] [Cleaves]

[§76] **oroju'ui** *vešel* (*singulár*)

你刊 格格延 鎖中豁孫 幹羅主爲

入了 [rù: *vejít* + **le**]

[*nikan gegeen soqosun orojuui*] [76.2]

niken gege'en soqosun **oroju'ui**

chytıla se jim na něj blýsknává rybka sochosun [Poucha]

a bright soqosun **was come** unto [it] [Cleaves]

[§109] **buru'udču'ui** *uprchali* (*plurál*)

都塔安 不魯兀惕出爲

躲了 [duǒ: *uprchnout* + **le**]

[*dutaan buruudčuui*] [109.11]

duta'an *buru'udču'ui*

a *uprchli* [Poucha]

escaped by fleeing away [Cleaves]

[§1] *aji'ai* byla (*femininum singular*)

格兒該 亦訥 豁埃馬 闌 阿只埃

有来 [yöu: být + láí]

[*gergai inu qoaimaranl ajiai*] [1.3]

gergei inü Qo'ai-maral *aji'ai*

jeho ženou *byla* Bílá Laň [Poucha]

his spouse *was* a fallow doe [Cleaves]

·D

·d 𐰃 [d] je plurální sufix aoristu, slovesného tvaru, který se nevztahuje k žádnému času.³⁸ Podle N. Poppeho je tento tvar plurálem od konverba modale ·n,³⁹ který byl původně verbálním nominem, i když ve střední mongolštině slouží jen jako tvar způsobu oznamovacího.⁴⁰ Podle S. A. Kozina je to tvar budoucího času oznamovacího způsobu s odstínem pochybnosti, a to kvůli tomu, že se častěji používá s částicí *je* (Козин 1939, str. 28-33, citován in Орловская 1984, str. 99). M. N. Orlovská tento názor odmítá na základě toho, že sama častá přítomnost takové částice svědčí o nepřítomnosti modálních odstínů u tohoto tvaru.⁴¹ Zpravidla se nevyskytuje popsán v čínské glose, i když se někdy objevuje deskriptor 每 *měi* na označení pojmu plurálu. V současné mongolštině tento sufix neexistuje.

[§21] *uqad* uvědomují si

合刺除思 田迭 兀 合 者

省 [xǐng: uvědomovat si + bez deskriptoru]

[*qalačus tende uqad je*] [21.7]

qaračus tende *uqad*-je

lid je *uzná* [Poucha]

the common people will then *understand* [it] [Cleaves]

·Ø

·Ø je sufix označující rozkazovací způsob 2. osoby jednotného čísla. Gramatický deskriptor se alespoň v rozebraných případech nevyskytuje. V současné mongolštině podobně zastává tuto funkci kmen čili základní tvar slovesa.

³⁸ -d₁ ('aor') is a plural aoristic particle, unmarked for time [...] (Street 1957, str. 18).

³⁹ As remarked above the primary suffix -*n occurs only as an ending of the converbum modale, [...]. In Middle Mongolian (SH and P) the plural of this form ended in -d in the same manner as nouns in -n drop the latter and take -d. (Poppe 1955, str. 263).

⁴⁰ This converb is the verbal noun in -*n in origin. [...] The verbal noun in -*n has become a converb at an early date. Its plural ends in -d in pre-classical Written Mongolian and Middle Mongolian, but it serves only as an indicative form. (Poppe 1955, str. 276).

⁴¹ На наш взгляд, частое употребление частицы сомнения j=a свидетельствует об отсутствии у самой формы модальных оттенков. (Орловская 1984, str. 99).

[§90] bayiØ bud'; stǔj

那可^舌兒 赤 額^你送 擺宜

立 [lì: stát + bez deskriptoru]

[nokor či ende baii] [90.28]

nökör či ende bayi

kamaráde, počkej tady! [Poucha]

companion, stand thou here [Cleaves]

[§136] kürgeØ nechej se dostat

兀格思突^舌兒 馬訥 古^舌兒格

教到 [jiàodào: nechat se dostat + bez deskriptoru]

[ugesdur manu gurge] [136.26]

üges-tür man-u kürge

necht' se nám stane podle našich slov! [Poucha]

make [thou us] to keep to our word! [Cleaves]

·DQUN / ·DKÜN

·**dqun** 中^楊渾 [dqun] / ·**dkün** 中^楊坤 [dkun] je sufix označující rozkazovací způsob 2. osoby množného čísla. Podle J. C. Streeta má exhortativní funkci,⁴² zatímco N. Poppe ho líčí jako zdvořilostní.⁴³ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 您 *nín*, občas také 您每 *nínměi*. V současné mongolštině tento tvar neexistuje a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem *-zymu*².

[§19] quyulud**qun** zlomte

你只額^勒 木速^楊 中^忽忽魯^楊 中^渾 客額周 幹^克罷

折折您 [zhézhé: zlomit + *nín*]

[niji'el müsüd quyulud**qun** keejiu ogba] [19.3/4]

niji'el müsüd quyulud**qun** ke'ejü ögbe

a dala jim pak každému do ruky po jednom šípu se slovy: „Zlomte jej!“ [Poucha]

she gave unto each [of them] a single arrow shaft, saying, “Break [it]!” [Cleaves]

[§124] kinggür**idkün** prořízněte

古主兀^楊 阿訥 輕古^舌里^楊坤

截斷您每 [jiéduàn: odríznout + *nínměi*]

[gujuud anu kinggür**idkün**] [124.19]

küjü'üd anu kinggür**idkün**

hrdlo jejich prořízněte [Poucha]

cut ye off / their necks [Cleaves]

⁴² -(U)**dKUn** ('! [pl]') is the second person plural hortative particle. (Street 1957, str. 15).

⁴³ The imperative of the second person of the plural, or the so-called benedictive, expresses a polite entreaty addressed to one person or to several persons. (Poppe 1954, str. 89).

°GTUD / °GTÜD

°**γtud** / °**gtüd** 克禿惕 [gtud], 禿惕 [tud] je sufix označující rozkazovací způsob 2. osoby množného čísla, s podobným významem jako sufix předchozí.⁴⁴ V textu TKM se vyskytuje pouze dvakrát a deskriptor použitý v obou případech je 您 *nín*. V současné mongolštině tento tvar neexistuje a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem -*zymu*².

[§93] *tebčildügtüd* neopouštějte

抹那 中豁亦納 不 帖赤勒都禿惕

相棄您 [xiāngqì: opustit + *nín*]

[*mono qoina bu tečildutud*] [93.9]

mönö qoyina bu *tebčildügtüd*

ani v budoucnu *neopouštějte druh druhu!* [Poucha]

abandon [ye] not each other hereafter [Cleaves]

°TUGAI / °TÜGEI

°**tuyai** 禿孩 [tuhai], 禿孩 [tuqai] / °**tügei** 禿該 [tugai] je sufix označující rozkazovací způsob 3. osoby jednotného čísla. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 者 *zhě*, i když můžeme spatřit také deskriptor 教 *jiào* v pozici před slovesem, nebo i oba deskriptory použité zároveň: 教 *jiào* stojící před slovesem a 者 *zhě* za slovesem. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -*myzai*².

[§104] *atuyai* at' bude

扯客 禿來因 扯額只突兒 阿禿孩

教有者 [jiào + yǒu: bý + *zhě*]

[*cekeraiin ceejidur atuqai*] [104.11/12]

čekerei-yin če'eji-dür *atuyai*

budu s tebou držet jako hruď hrdla [Poucha]

let [my promise] *be* in the diaphragm of [my] breast [Cleaves]

[§104] *ögtügei* at' dá

罕 額赤格 米訥 額蔑 可兀 阿不刺周 幹禿該

與者 [yǔ: dát + *zhě*]

[*qan ecige minu eme kou aburajiu ogtugai*] [104.4/5]

qan ečge minü eme kö'ü aburaju *ögtügei*

Chane náš otcovský, *opatři* nám zase naše děti a ženy! [Poucha]

let my father the Qan save and give [unto me my] wife [Cleaves]

⁴⁴ -(U)GtÜd ('! [pl]') is a second person plural hortative particle, which does not seem to differ in meaning from the particle -(U)dkUn. (Street 1957, str. 16).

·SU / ·SÜ

·su / ·sü 速 [su] je sufix označující voluntativ 1. osoby jednotného čísla, způsob vyjadřující vůli nebo úmysl mluvčího.⁴⁵ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 可 *kě*, 要 *yào*, nebo někdy i 了 *le*, ale v mnoha případech se nevyskytuje žádný deskriptor. Jinde se vyskytují osobní zájmena 我 *wǒ* nebo 你 *nǐ* až za překladem slovesa, i když tyto vypadají spíše jako reference k zmíněné osobě, a ne jako deskriptor. V současné mongolštině tento sufix neexistuje a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem -я³.

[§80] γarsu vyjdu; hodlám vyjít

帖木真 石恢 朵脫^𐰽刺^𐰽 𐰽忽^𐰽兒班 𐰽豁那周 𐰽合^𐰽兒速 客延
出去我 [chūqù: *jít ven + wǒ*]

[temüjin šikui dотора qurban qonojiu qarsu keen] [80.1]

Temüjin šiyui dотора yurban qonoju γarsu ke'en

po třech dnech pobytu v lesní houštině řekl si Temüdzin: „Vyjdu ven.“ [Poucha]

Temüjin spent three nights within the forest and, saying, “**I shall go out**,” [...] [Cleaves]

[§61] γuyusu požádám; hodlám požádat

納^𐰽合出納^𐰽刺察 亦訥 幹乞 𐰽忽余速 客延
索 [suǒ: *požádat - bez deskriptoru*]

[naqačunarača inu öki quyusu keen] [61.2/3]

nayaču-nar-ača inü öki γuyusu ke'en

aby mu vyhledal u jeho strýců [...] nevěstu [Poucha]

saying, “**I shall request** a maiden from the brethren of his mother.” [Cleaves]

[§13] ögsü dám; hodlám dát

幹^𐰽速 客額周
與可 [yǔ: *dát + kě*]

[ogsu keejiu] [13.2]

ögsü ke'ejü

„Dám ti,“ povídá [Poucha]

saying, “**I shall give** [unto thee thereof]” [Cleaves]

[§124] dü'ürgesü nechám plnit

阿刺黑赤兀^𐰽 𐰽豁紉的 阿都兀刺周 阿藍 都兀^𐰽兒格速
教滿了 [jiàomǎn: *nechat plnit + le*]

[alačičud qonindi aduulajiu alam duürgesu] [124.8/9]

alayči'ud qonid-i adu'ulaju alam dü'ürgesü

strakaté ovce **budu** střežiti, korbu káry **plniti** [Poucha]

herding the speckled sheep, **I shall cause** the bottom of [thy] cart *to be filled* [with them] [Cleaves]

⁴⁵ The voluntative expresses the desire of the first person to perform an action (“let me do!,” “let us do!”). (Poppe 1955, str. 255; také in Poppe 1954, str. 90)

·SUF_{AI} / ·SÜGEI

·suyai 速該 [sugai], 速^中孩 [suqai] / ·sügei 速該 [sugai] je další sufix označující voluntativ a považuje se za novější tvar než preklasický ·su / ·sü.⁴⁶ Je zajímavé, že každý z těchto tvarů se vyskytuje v textu relativně rovnoměrně a většinou se k nim stejné deskriptory nepojí. Navíc z rozebraných příkladů vyplývá, že tvar ·suyai / ·sügei může zastupovat stejně tak singulár, jako plurál 1. osoby. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 也者 *yězhě* nebo ještě častěji žádný; v některých případech máme jako deskriptor 来 *lái* nebo také 了 *le*. Také se vyskytují osobní zájmena 我 *wǒ* a 咱 *zán* až za překladem slovesa, ale jako v případě sufixu ·su / ·sü vypadají spíše, než jako deskriptory, jako reference ke zmíněné osobě. V současné mongolštině tento sufix neexistuje a jeho funkce jsou nahrazeny tvarem -я³.

[§124] osoldasuyai nechejme zanedbat (1. osoba plurálu)

兀迭因 溫丹 不 幹莎勒蒼速^中孩

教怠慢了 [jiàodàimàn: *nechat zanedbat + le*]

[udein undan bu osoldasuqai] [124.5/6]

üde-yin undan bü osoldasuyai

večerní nápoj *nebudiž zapomenut* [Poucha]

may we not neglect / [thine] evening drink [Cleaves]

[§166] ögsügei dejme; hodláme dát (1. osoba plurálu)

阿^中合宜 阿刺周 迭兀宜 帖赤周 幹^克速該

與咱 [yǔ: *dát + zán*]

[aqai alajiu deui tečijiu ogsugai] [166.11/12]

aqai-yi alaju de'ü-yi tebčijü ögsügei

starší bratry zabijeme, mladší bratry pohodíme v stepi! [Poucha]

we shall kill the eldest for [thee] and *we shall* forsake the youngest [Cleaves]

[§213] či'ulyasuyai shromáždím; hodlám shromáždit (1. osoba singuláru)

莎余^忒兒^中合速 巴牙兀^惕 阿^中合 迭兀顏 赤兀^勒合速^中孩

教完聚我 [jiàowánjù: *shromáždit + wǒ*]

[soyurqasu bayaud aqa deuyan čiulqasuqai] [213.10/11]

soyurqa'asu baya'ud aqa de'ü-yen či'ulyasuyai

svolíš-li, *chci* opět *shromáždit* své bratry Bajauty [Poucha]

if [Činggis Qahan] favour [me], *I would* collect my Baya'ud brethren [Cleaves]

⁴⁶ The voluntative suffix of the singular is -suyai/-sügei, in the preclassical language -su/-sü. (Poppe 1954, str. 90).

·YA / ·YE

·ya 牙 [ya] / ·ye 耶 [ye] je verbální sufix označující voluntativ 1. osoby množného čísla, způsob vyjadřující vůli nebo úmysl mluvčího k akci spolu s ostatními přítomnými. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose, nebo spíše reference k zmíněné osobě, je 咱每 *zánměi* nebo jednoduše 咱 *zán*, přičemž 咱 *zán* se může vyskytovat jak před slovesem, tak i za ním; někdy se v tomto kontextu žádný deskriptor nevyskytuje. V současné mongolštině by tento sufix odpovídal tvaru -я³.

[§168] bariya chytme; hodláme chytit

馬納^中合^舌兒 額^舌兒帖 不赤周 把^舌里牙

咱咱 [ná: chytit + zán]

[*manaqar erte bučijiu bariya*] [168.17]

manayar erte бүчijü bariya

zítra ráno je obklíčíme a *chytíme!* [Poucha]

let us compass and seize [them] early to morrow [Cleaves]

[§83] eriye hledejme; hodláme hledat

額推 別迭^舌列額^楊 中合^舌里周 馬納^中合^舌兒 額^舌里耶

咱尋 [zán + xún: hledat]

[*etui bedereed qariju manaqar eriye*] [83.7/8]

edüi bedere'ed qariju manayar eriye

zítra pak ve dne se sejděme a *uvidíme* [Poucha]

let us, having searched, return and search [further] to morrow [Cleaves]

°·UJA / °·ÜJE, °·UJAI / °·ÜJEL, °·UJI / °·ÜJI

°·uja / °·üje 兀者 [uje] je sufix označující dubitativ, způsob vyjadřující obavu, že se v budoucnosti skuteční děj označený slovesem.⁴⁷ Ve stejném kontextu se vyskytují alomorfy °·ujai 兀齋 [ujai], 兀澤 [ujai] / °·üjei 兀澤 [ujai] nebo ještě °·uji 兀只 [uji] / °·üji. Podle Bajara tvar °·ujai / °·üjei dříve označoval množné číslo.⁴⁸ Pokud jde o tvar °·uji / °·üji, osobně se domnívám, že jde o sufix ženského rodu, podle podobnosti s jinými slovesnými tvary končící na -i. V čínské glose se tento sufix vyskytuje zpravidla přeložen výrazem 恐 *kǒng* stojícím před slovesem nebo rovněž s tázacím 麼 *me* v pozici za slovesem. V současné mongolštině tento sufix neexistuje, třebaže dnešní tvar -yyzai² je s ním patrně etymologicky spojený.

⁴⁷ The dubitative expresses the fear that someone might perform an action, which is considered undesirable ("But what if he, nevertheless, does?"). (Poppe 1954, str. 91)

⁴⁸ В языке раннего периода для обозначения единственного числа употреблялся суффикс -yujai / -güje, а множественного – -yujai / -güjei, но в «Сокровенном сказании» это различие уже стерлось. (Баяр 1993, стр. 252-53).

[§125] ülü'ü bolu'ujai obávám se, že se nestanete

完勒者田 那闊 米訥 兀祿兀 孛魯兀齋 塔

做麼 [zuò: stát se + me]

[onljeten nokod minu uluu boluuujai ta] [125.11/12]

öljeten nököd minü ülü'ü bolu'ujai ta

budete mými starými štěstí přinášejícími druhy [Poucha]

could ye not *be* my happy companions? [Cleaves]

[§179] ke'egde'üje obávám se, že budete zváni

委亦當^中合 客額^克迭兀者

恐被說 [kǒng + bèishuō: být řečeno]

[uiidangqa keegdeuje] [179.25/26]

uyidangqa ke'egde'üje

nechcete přece být zváni nespolehlivými! [Poucha]

I am afraid that ye are said to be negligent [Cleaves]

[§281] odu'uji obávám se, že půjde

騰格^舌里^中合札^舌刺察 札牙阿禿 脫^舌劣^克先 戈^舌劣額速泥 阿^中合 迭兀
竹^克 幹都兀只

恐去 [kǒng + qù: jít]

[tenggeri qajarača jayaatu torogsen goroesuni aqa deu jug oduuji] [281.25/26]

tenggeri ɣajar-ača jaya'atu törögsen görö'esün-i aqa de'ü jüg odu'uji

dále jsem zvěř, která je Nebem a Zemí stvořena pro všechny, *ze závisti*, že by ušla do území mých
bratrů [...] [Poucha]

I fear lest the wild beasts which were born having [their] destiny from Heaven and Earth *will* go
toward [my] brethren [Cleaves]

1.2.2 KONCOVKY KONVERB

·JU / ·JÜ, ·ČU / ·ČÜ

·čü / ·čü 抽 [čiu] je sufix konverba imperfecti, pomocí kterého se vyjadřuje děj konaný současně s hlavním slovesným dějem.⁴⁹ Tento tvar se vyskytuje za souhláskou s výjimkou *l*. Jestliže kmen končí na *l* nebo na samohlásku, objevuje se alomorf ·ju / ·jü 周 [jiu]. Gramatický deskriptor soustavně používaný v čínské glose pro tento sufix je 着 *zhe*. V současné mongolštině by odpovídal tvarům -ж, -ч.

[§54] uduridčü veda

捏坤太子 阿^中合余安 荅^舌里台幹^傷赤斤 迭兀邊 兀都^舌里^傷抽 亦^舌列主爲
引着 [yīn: vodit + zhe]

[*nekuntaidzi aqayuan daritaiodcigin deuben uduridciu irejuui*] [54.5]

Negün taidzi aqa-yu'an Daritai odčigin de'ü-ben *uduridčü* irejü'üi

a vrátil se se svými bratry, starším Nekün-taidžiem a mladším Daritaj-otčiginem [Poucha]

and came [back], *guiding* his elder brother Nekün Taisi and his younger brother Daritai Odčigin

[Cleaves]

[§1] ketüljü přeplující

騰汲思 客禿^勒周 亦^舌列罷

渡着 [dù: přeplout + zhe]

[*tenggis ketuljiu ireba*] [1.3]

Tenggis *ketüljü* irebe

přišli *přes* Tenggis [Poucha]

they came, *passing over* the Tenggis [Cleaves]

·RUN / ·RÜN

·run ^舌倫 [run] / ·rүн ^舌論 [run] je sufix označující konverbum praeparativum, zvané také citátové,⁵⁰ pomocí kterého se vyjadřuje slovesný děj připravující hlavní děj.⁵¹ Podle M. N. Orkovské často

⁴⁹ The converbum imperfecti expresses an action performed simultaneously with the main action. (Poppe 1954, str. 96).

⁵⁰ Принято полагать, что в генетической связи с целевым деепричастием первым находится так называемое цитатное, или приготавливательное, деепричастие (Converbum praeparativum) на -рун, имеющееся только в старописьменном монгольском языке и совершенно неизвестное в живой речи. (Санжеев 1964, str. 164; citován in Орловская 1985, str. 80).

⁵¹ The preparative converb expresses an action which is preparatory to and induces the main action: "in consequence of doing...", "as he did...", "because he did...". (Poppe 1954, str. 98).

označuje děj, během kterého nebo po kterém nastane další děj.⁵² Zpravidla platí, že znak 𐰽𐰚 je používán pro **·run** a 𐰽𐰚 pro **·rūn**. Existují výjimky, jako např. *ilerūn*, který se vždy pojí s 𐰽𐰚, zatímco u tvaru *ügülerūn* se v jediném případě vyskytuje znak 𐰽𐰚, a to pravděpodobně kvůli přehlédnutí. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 時 *shí*, i když se častěji nepoužívá žádný, a to zvláště v případě *ügülerūn*. V současné mongolštině by odpovídal spisovnému tvaru *-pyyH*².

[§14] *ayisurun* přibližně se

朵奔蔑兒干 帖𐰽列 輟額 不𐰽忽宜 阿赤周 阿亦速𐰽𐰚

来时 [lái: *přijít* + *shí*]

[*dobunmergan tere čoe buqui ačiju aisurun*] [14.1]

Dobun mergen tere čö'e buyu-yi ačiju *ayisurun*

Dobun-mergen si naložil jelena na záda, a *když* tak šel, [...] [Poucha]

when Dobun Mergen *drew nigh*, carrying [on his beast of burden] that deer of three years old

[Cleaves]

[§87] *ügülerūn* řka

鎖𐰽兒𐰽罕失𐰽刺 鳴𐰽列𐰽論 納馬宜 忽捏速額𐰽兒 客亦思干 阿荅罷

說 [shuō: *mluvit* - **bez deskriptoru**]

[*sorqanšira ugulerun namai hunesuer keisgan adaba*] [87.1/2]

Sorqan šira *ügülerūn* namayi hūnesü-'er keyisgen aldaba

pravil Sorchan-Šira: „Skoro bys mě byl nechal rozvát jak popel [Poucha]

when Sorqan Šira *spake*, he said, “[Thou] almost caused me to blow [in the wind] as the ashes [of my hearth] [Cleaves]

·N, ·UN / ·ÜN

·n je sufix konverba modale, který vyjadřuje způsob, jakým se koná slovesný děj.⁵³ Tento tvar se vyskytuje po samohlásce, zatímco v případě, kdy kmen končí na souhlásku, máme **·un** / **·ün**. Žádný z těchto tvarů se nepíše samostatně, ale tvoří jednu slabiku s předcházejícími souhláskou a samohláskou, jako např. 孫 [sun] v 阿亦孫 [ayisun] ‘*ayisun*’ (§9.5) nebo 𐰽罕 [qan] v 孛𐰽罕 [bolqan] ‘*bolqan*’ (§11.4). Někdy se slabika skládá pouze z **·n** a samohlásky, jako 延 [en] v 客延 [keen] ‘*ke'en*’ (§9.4). Zpravidla se nevyskytuje popsán v čínské glose, i když se v pár případech objevuje 着 *zhe* jako deskriptor. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-n*.

⁵² Довольно часто эта форма, образованная от основ различных глаголов, в том числе от глаголов движения и состояния, обозначает действие, во время которого или вслед за которым происходит другое действие [...]. (Орловская 1985, str. 82).

⁵³ *The converbum modale indicates the manner in which an action is performed.* (Pope 1955, str. 276).

[§67] *tanin* poznaje

帖迭 塔塔兒 塔紐 阿主兀

認得 [rènde: *poznat* + **bez deskriptoru**]

[*tede tatar tanin ajuu*] [67.3]

tede tatar tanin *aju'u*

Tataři ho *poznali* [Poucha]

those Tatar *recognized* [him] [Cleaves]

·AD / ·ED

·**ad** 阿_陽 [ad] / ·**ed** 額_陽 [ed] je sufix konverba perfecti, pomocí kterého se vyjadřuje děj dokončený před počátkem hlavního děje.⁵⁴ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了 *le* nebo také 来 *lái*, někdy se žádný deskriptor nevyskytuje. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-aad*⁴.

[§58] *bolu'ad* stav se

中忽圖刺 中合罕 孛魯阿_陽

做了 [zuò: *stát se* + **le**]

[*qutula qahan boluad*] [58.1]

Qutula qahan bolu'ad

když se Chutula stal chahanem [Poucha]

Qutula having become qahan [Cleaves]

[§32] *üje'ed* uviděv

不中忽中合塔吉 阿中合 亦訥 兀者額_陽

見了 [jiàn: *vidět* + **le**]

[*buquqatagi aqa inu ujeed*] [32.2]

Buyu qatagi aqa inü üje'ed

když ho starší bratr Buchu-Chatagi *spatřil* [Poucha]

his elder brother Buyu Qatagi, *having seen* [him] [Cleaves]

·TALA / ·TELE

·**tala** 塔刺 [tala] / ·**tele** 帖列 [tele] je sufix konverba terminale, pomocí kterého se vyjadřuje děj označující časový limit hlavního děje.⁵⁵ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了 *le*, také se poměrně často vyskytují 直到 *zhídào*, 直至 *zhízhì* nebo 間 *jiān*. V ojedinělých případech se objevují deskriptory jako 得 *de*, 般 *bān*, či kombinace deskriptoru 教 *jiào* stojícího před slovesem a 着

⁵⁴ The perfect converb expresses an action which takes place before that of the finite verb, and therefore, may be translated as "after doing..." (Poppe 1954, str. 163).

⁵⁵ This converb expresses an action which marks the time limit of the main action. (Poppe 1954, str. 97).

zhe za tímž slovesem, nebo 直 *zhí* v pozici před slovesem. Někdy se žádný deskriptor nevyskytuje. V současné mongolštině by tento sufix odpovídal tvaru *-man*⁴.

[§57] *boltala* až se stali

額不都^克帖 幹^勒客^克 孛魯塔刺 迭^卜薛罷
做了 [zuò: stát se + le]

[*ebudugte olkeg bolutala debseba*] [57.5/6]

ebüdüg-te ölkeg *boltala* debsebe

tančili [...] až byli [...] / po kolena / v prachu [Poucha]

they danced round [...] *until* there was [...] / dust up to [their] knees [Cleaves]

[§112] *keyistele* až sfoukl

忽捏速額^忒兒 客亦思帖列
刮般 [guā: foukat + bān]

[*hunesuer keistele*] [112.14]

hünesü-'er *keyistele*

až [...] a rozprášili je jako popel [Poucha]

till they blew [away] as the ashes [of the hearth] [Cleaves]

·BASU / ·BESÜ, ·ASU / ·ESÜ

·*basu* 巴速 [basu] / ·*besü* 別速 [besu] je sufix konverba conditionale. Pokud je hlavní děj v minulém čase, mívá tento sufix časovou hodnotu.⁵⁶ Tento tvar se vyskytuje v obdobném kontextu jako alomorfy ·*asu* 阿速 [asu] / ·*esü* 額速 [esu], aniž by se zdálo, že existují přesná pravidla jejich užívání, takže se v textu setkáváme jak s 'yuyu'asu' (§29.1), tak i s 'yuyubasu' (§66.4). Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 呵 *hē*; ojedinele se rovněž vyskytují 着 *zhe* či 了 *le* v časovém významu. V současné mongolštině by odpovídal tvarům -*баг*⁴, -*баг*⁴.

[§80] *yarbasu* vyjde-li (kondicionál)

豁^忒兒臣 中合^忒兒也速 兀祿 孛^勒忽
出呵 [chū: vyjít + hē]

[*horčin qaryesu ulu bolqu*] [80.12]

horčin *yarbasu* ülü bolqu

když pak se opět rozhodl vyjít, tu spatřil, jak [...] uzavírá východ [Poucha]

if one had assayed to go out, he would not have been able [Cleaves]

[§29] yuyu'asu když žádali (časový význam)

帖迭 亦兒堅 孛端察^忒命 中合兒赤孩 中忽余阿速 額薛 幹^克罷
索着 [suò: žádat + zhe]

⁵⁶ If the main action is a praeteritum (past tense form) the conditional converb indicates the time at which the main action takes place: "when he did." (Poppe 1954, str. 95).

[*tede irgen bodončarun qarčihai quyuasū ese ogba*] [29.1]
 tede irgen Bodončar-un qarčiyai yuyu'asu ese ögbe
 jednou *prosili* oni lidé Bodončara o jeho jestřába, ale on jim jej nedal [Poucha]
when those people *requested* the falcon of Bodončar, he gave [him] not [Cleaves]

·RA / ·RE

·ra 𐰽𐰺 [ra] / ·re 𐰽𐰾 [re], 𐰽𐰺 [ra] je sufix konverba finale, s jehož pomocí se vyjadřuje účel nebo záměr děje.⁵⁷ V čínské glose se nevyskytuje žádný deskriptor, možná kvůli tomu, že samotná pozice tohoto konverba před časovaným slovesem již vyjadřuje účelový význam slovesného děje. Pouze jeden případ se zdá být výjimkou a to je použití znaku 願 *yuàn* před 做 *zuò* v 索魯 𐰽𐰺 [solura] 'bolura' (§74.9). V současné mongolštině tento sufix neexistuje a jeho funkce jsou nahrazeny instrumentálem -aap⁴.

[§208] usulara kürbe přišli jsme napájet; přišli jsme, abychom napájeli
 巴勒渚納 納渚兒 兀速刺 𐰽𐰺 古兒罷 者
 飲水到了 [yìnshuǐ dàoile: *dorazili jsme napájet*]

[*baljuna naur usulara gurba je*] [208.15]
 Baljuna na'ur usulara kürbe-je
 a *dostali jsme se k jezeru* Baldžuna *k napájení* [Poucha]
 we *arrived for to water* [our beasts at] Lake Baljuna [Cleaves]

[§149] ögüre irebe přišli jsme dát; přišli jsme, abychom dali
 成吉思 𐰽𐰾 罕納 古出 幹古 𐰽𐰺 亦 𐰽𐰾 罷 巴
 與來了 [yǔ làile: *přišli jsme dát*]

[*činggis qaqanna guču ogura ireba ba*] [149.46/47]
 Činggis qahan-na küčü ögüre irebe ba
 a *přicházíme teď věnovat* Činggis-chaanovi svou sílu [Poucha]
 we *are come [...] to give* [our] might unto Činggis Qahan [Cleaves]

·RU / ·RÜ

·ru / ·rü 𐰽𐰾 [ru] je slovesný sufix, s jehož pomocí se vyjadřuje způsob průběhu děje.⁵⁸ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 了 *le*, třebaže většinou se žádný nevyskytuje. Ve všech případech bez deskriptoru se zdá, že se již uskutečnila lexikalizace a výraz obsahující tento sufix mívá

⁵⁷ The final converb expresses the purpose of an action and corresponds to the Latin supinum ("in order to..."). (Poppe 1954, str. 98).

⁵⁸ -rU₁ ('so.that') occurs in adverbials meaning 'in such a way as to X, so that [something] Xs' where X is the meaning of the verbal with which -rU₁ is in construction. (Street 1957, str. 38).

význam „na kusy“ nebo „napadrt“. Sufix **·ru / ·rü** se vskutku používá prakticky výhradně ve slovesech, které obecně znamenají „rozbít“. V současné mongolštině tento sufix neexistuje.

[§105] quyuru tak, aby se to rozbilo (*dějový způsob*)

中忽禿額額迭亦訥 中忽中忽魯 荅阿里周
折了 [shé: rozbít + le]

[qutuq eede inu ququru daarijiu] [105.29/30]

qutuq e'ede inü quyuru da'ariju

svatý jeho hlavní sloup / přelomíme [Poucha]

smiting his door frame, which [for him] is a god which bringeth happiness, *in such a way that it shall break to pieces* [Cleaves]

[§189] kemkerü napadrt'; na kusy (*případ lexikalizace*)

塔陽 罕 客客魯 格赤乞列兀勒主烏
破碎 [pòsuì: napadrt']

[tayang qan kemkeru gečikileuljuui] [189.8]

Tayang qan kemkerü gečikile'üljü'üi

Tajang-chan [...] rozšlapal ji *na kusy* [Poucha]

Tayang Qan trampled [it] *in pieces* [Cleaves]

1.2.3 FLEKTIVNÍ VPONY

·UL· / ·ÜL·

·ul· / ·ül· 濫勒 [unl] je infix označující kauzativ. Tento tvar se objevuje, když kmen končí na samohlásku a po infixu následuje souhlásky. Naproti tomu se mohou vyskytovat další tvary, ve kterých se nepíše samostatně, jako např. v 兀魯 [ulu], kde po infixu následuje samohlásky *u*. V případě, že kmen končí na souhlásku, infix nabírá podobu **·ya· / ·ge·**, **·qa· / ·ke·**, o čemž se pojednává níže. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 教 jiào, v pozici před slovesem. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -yyл⁻².

[§64] unu'ulju posadíce

中合撒帖兒堅圖兒 兀訥濫勒周
教坐着 [jiào + zuòzhe: seděl]

[qasaq tergentur unuunlju] [64.3]

qasay tergen-dür unu'ulju

na velký vůz jsme *posadili* [Poucha]

we *make* [...] *to ride* in a Qasay cart *and* [...] [Cleaves]

[§194] üje'ülüle'e nechal vidět; ukázal

阿黑踢因 中合^舌兒^中合 額薛 兀者兀魯列額

教見來 [jiào + jiànlái: uviděl]

[aqtain qarqam ese ujeululee] [194.30/31]

aqta-yin qarqam ese üje'ülüle'e

nikdy neukázal [...] zadní stehno koně [Poucha]

[...] shewed not [...] the rump of gelding [Cleaves]

·GA· / ·GE· (·Ė·), ·QA· / ·KE·

·ya·, ·qa· 中合 [qa] / ·ge·, ·ke· 客 [ke], 格 [ge] je další infix označující kauzativ. V klasické mongolštině máme tvar ·ya· / ·ge· po kořenech končících jakoukoliv souhláskou vyjma -s nebo -d, po kterých se objevuje alomorf ·qa· / ·ke·, což je otázka zdánlivě nereflektovaná v čínském textu. V případech, že kořen končí na samohlásku, tvar infixu bude ·ul· / ·ül·, jak bylo uvedeno výše. V některých případech ·ge· může převzít tvar ·Ė·, tvoří přitom jedinou slabiku s předcházející souhláskou, jako např. 列 [le] v 亦列罷 [ileba] 'ilēbe' (§6.4). Ačkoliv se zdá, že se tato dlouhá samohláska kauzativu nevyskytuje označená v čínském přepisu, přítomnost deskriptoru v glose nám pomáhá určovat, jestli je třeba přepsat tvar s krátkou nebo s dlouhou samohláskou. Pro srovnání lze uvést 亦列罷 [ileba] 'ilebe' (§183.16), kde se označení kauzativu nevyskytuje.⁵⁹ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 教 jiào, v pozici před slovesem, i když mnohdy žádný deskriptor nemáme, zejména v případech jako 'bolya-' nebo 'yarya-', a to pravděpodobně kvůli tomu, že je slovo vnímáno jako významový celek. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -za-⁴.

[§37] ha'ulyaba nechal spěchat

門 孛端察^舌里 阿勒斤赤 哈兀^中合罷

教奔去了 [jiào + bènqùle: spěchal]

[mun bodončari alginči haulqaba] [37.2]

mün Bodončar-i alginči ha'ulyaba

Bodončara *nechali* klusat napřed jako zvěda [Poucha]

they *made* the same Bodončar *to haste* as a spy [Cleaves]

[§139] ülidkebe nechal končit

帖亦門 幹抹^黑壇 亦^舌兒格泥 成吉思 中合^中罕 朶^舌刺亦塔兀周 主^舌兒勤
幹孛^黑禿宜 兀里^揚客罷

教毀滅了 [jiào + huǐmièle: zničil]

[teimun omoqtan irgeni činggis qaqan doraitauju jurkin oboqtui ulidkeba] [139.10/11]

teyimün omoytan irgen-i Činggis qahan dorayita'ulju Jürkin oboytu-yi ülidkebe

⁵⁹ Haenisch dává v jeho slovníku dva tvary, jeden základní: *ilegu* 去 gehen, hingehen, weggehen (jít) a druhý kauzativní: *ilēgu* 教去 gehen lassen, schicken (nechat jít, poslat) (Haenisch 1939, str. 81). Transkriptori jako de Rachewiltz (Rachewiltz 1972) to nerozlišují, vždyť přepíší *ilē-* ve všech případech.

když si Činggis-chahan tyto hrdé lidi podrobil, *zničil* majitele džürkinského rodu [Poucha]
 Činggis Qahan conquered such courageous people and *destroyed* those which were of the Jürkin
 clan [Cleaves]

[§6] ilēbe nechal jít; poslal

朵奔蔑兒干 迭兀余延 兀者^𐰺列 亦列罷

教去了 [jiào + qùle: šel]

[dobunmergan deuyuen ujere ileba] [6.4]

Dobun Mergen de'ü-yü'en ujere *ilēbe*

a *poslal* svého bratra Dobun-mergena, aby se na ni podíval [Poucha]

he *sent* his younger brother Dobun Mergen for to see [her] [Cleaves]

·FDA· / ·GDE·

·yda· 黑答 [qda] / ·gde· 克迭 [gde] je infix označující pasívum čili trpný rod. Vyskytují se také další tvary, ve kterých se infix nepíše samostatně, jako 克顛 [gden], což jsou případy, kdy po infixu následuje ukončující souhláska. Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 被 *bèi* v pozici před slovesem. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -zð-.

[§24] to'aydaju jsa počítán

孛端察兒 兀^𐰺魯^𐰺合 額薛 脫阿荅周

被数着 [bèi + shǔzhe: počítaje]

[bodončar uruqa ese toadajiu] [24.1]⁶⁰

Bodončar uruy-a ese *to'aydaju*

když Bodončar viděl, že ho nepočítají k rodině, [...] [Poucha]

Bodončar, not *being counted* as a kinsman, [...] [Cleaves]

[§83] üjegdebe byl viděn

古兀捏 兀者^𐰺迭額速 兀者^𐰺迭別 客延 不 客列列

被見来 [bèi + jiànlái: viděl]

[guune ujegdeesu ujegdebe keen bu kelele] [83.10]

gü'ün-e üjegde'esü *üjegdebe* ke'en bü kelele

uvidí-li tě někdo, hled', ať neřekneš, že *jsem* tě *viděl*! [Poucha]

talk not, saying that [thou] *has been seen* —if [thou] art seen by somebody— [Cleaves]

·DA· / ·DE· (·TA· / ·TE·)

·da· 答 [da], 塔 [ta] / ·de· 帖 [te] je infix označující pasívum čili trpný rod. V klasické mongolštině se vyskytuje po kořenech končících na -l a v případě, že kořen končí na -b, -s, -d, -g nebo -r, máme

⁶⁰ Stojí za povšimnutí, že v tomto prvním příkladu souhláska 𐰺 [q] infixu není v textu, pravděpodobně kvůli tomu, že ji přepisovač přehlédl.

alomorf **·ta· / ·te·**. Tato otázka není v čínském textu zcela jasná, protože se tentýž infix často píše jinak v případech stejného slova, jako např. *abta-*, pasivní tvar od *ab-*, který se vyskytuje jednou jako 阿₁塔刺埃 [ab₁talai] ‘*abtala’ai*’ (§102.8) a jindy jako 阿₁塔兀澤 [ab₁tauze] ‘*abta’ujai*’ (§190.14). L. Ligeti (1971), B. Sumyabaatar (1990) a T. Daščeden (1985) přepíšou tento tvar jednou jako *abta-* a podruhé jako *abda-*; zatímco I. de Rachewiltz (1972) jej přepíše v obou případech jako *abda-*.⁶¹ Gramatický deskriptor používaný v čínské glose je 被 *bèi*, v pozici před slovesem. K příkladům uvedeným výše je třeba podotknout, že se u obou používá deskriptor 被 *bèi*, což potvrzuje, že se v obou případech jedná o pasivní vponu. V současné mongolštině by odpovídal tvarům *-ð-*, *-m-*.

[§102] *abtala’ai* byla vzata

額⁵兒帖訥 訶額命 額客宜 赤列都答察 不里周 阿₁塔刺埃
被要了 [bèi + yàole: vzali]

[*ertenu hoelun ekei čiledudača bulijiu abtalai*] [102.7/8]

erten-ü Hö’elün eke-yi Čiledü-dača buliju *abtala’ai*

kdysi *byla uloupena* matka Höelün Čiledüovi [Poucha]

Mother Hö’elün of old *was taken* from Čiledü [Cleaves]

[§163] *ögtele’e* byl dán

額⁵兒迭 撒因 額赤格迭 亦訥 額捏 蔑圖 幹敦 巴⁵刺^黑三 兀魯昔顏
阿不⁵刺^黑周 幹^克帖列額
被與了 [bèi + yüle: dal]

[*erde sain ečigede inu ene metu odun baraqsam ulusiyān aburajiu ogtelee*] [163.11/12/13]

erde sayin ečige-de inü ene metü odun baraysan ulus-iyān aburaju *ögtele’e*

kdysi mi jeho šlechtný otec *zachránil* můj lid, o který jsem právě jako teď docela přišel [Poucha]

aforetime I *was delivered* by his good father [in respect of] my people which were wholly departed like this [Cleaves]

·LDU· / ·LDÜ·

·*ldu-* / ·*ldü-*· 勒都 [ldu] je verbální infix označující verba reciproca, vyjadřující vzájemnou interakci.⁶²

V případech, že se po infixu nachází ukončující souhláska, mohou se vyskytovat další tvary, jako 勒敦 [ldun]. Gramatické deskriptory používané v čínské glose jsou 共 *gòng*, 厮 *sī*, 對 *duì* nebo také 相 *xiāng*, které se vyskytují v pozici před daným slovesem; někdy se používá 兼 *jiān* po slovesu. V současné mongolštině by odpovídal tvaru *-nð-*.

⁶¹ Podle J. C. Streeta se tvar **·yda·** objevuje po samohláskách, zatímco tvar **·da·** po souhláskách *b* a *l*, a alomorf **·ta·** po dalších souhláskách (Street 1957, str. 43).

⁶² *Reciprocal Verbs* - 232. Suffix **-ldu-** / **-ldü-**. Function: to express mutual interaction, e.g., to kill each other. (Poppe 1954, str. 62).

[§91] qarbulalduba střileli jeden na druhého

額薛^舌兒古^中合^舌鄰^中合^舌兒不闌^勒都罷

廝射了 [sī + shèle: střilel]

[esergu qarin qarbulanlduba] [91.5]

esergü qarin qarbulalduba

a udělal obrat proti muži na bělouši a *střílel se s ním* [Poucha]

returning over against [him], he *exchanged arrow shots with* him [Cleaves]

[§18] keleldüküi-yi to, co si říkali jeden druhému

額客余延 額赤捏 客列^勒都恢宜 額客 阿訥 阿闌^中豁阿 兀^中合周

共說的行 [gòng + shuōdexíng: mluvit]

[ekeyuen ečine keleldukuui eke anu alanqoa uqajiu] [18.6]

eke-yü'en ečine keleldüküi-yi eke anu Alan ʔo'a uqaju

jejich matka Krásná Alan se o tom, co říkali, dověděla [Poucha]

their mother Alan ʔo'a perceived *that they were talking with each other* out of the sight of their mother [Cleaves]

·LČA· / ·LČE·

·lča· 勒察 [lča] / ·lče· 勒徹 [lče] je verbální infix označující verba cooperativa, vyjadřující spolupráci nebo spoluúčast.⁶³ Gramatické deskriptory používané v čínské glose jsou 相 *xiāng* a 共 *gòng*, které se vyskytují v pozici před daným slovesem. V současné mongolštině by odpovídal tvaru -nɣ-.

[§23] abulčaba vzali; vzal každý

朵兒別兀列 阿不勒察罷

相要了 [xiāng + yàole: vzali]

[dorbeule abulčaba] [23.3]

dorbe'üle abulčaba

vzal každý ze čtyř, [...], každý něco *pro sebe* [Poucha]

—all four— *took each his part* [Cleaves]

[§108] gürülčejü přicházejíce; přicházeje každý

扯^舌里兀的顏 札撒阿^勒古^古合^勒徹周 只池 塔紐^勒都周

相到着 [xiāng + dàoche: přicházeje]

[čeriudiyan jasaadgu gurunlčejü jiči taninlduju] [108.7/8]

čeri'üd-iyen jasa'ad-kü gürülčejü jiči tanilduju

také uspořádali své vojsko. Když pak *na sebe narazili*, poznali se navzájem [Poucha]

having likewise made ready their troops, *coming unto one another* and, moreover, recognizing one another [Cleaves]

⁶³ *Co-operative Verbs - 233. Suffix -lča- / -lče-. Function: to express co-operation with others, taking part in joint action.* (Poppe 1954, str. 63).

ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusil systematizovat soubor nominálních a verbálních afixů mongolského jazyka charakteristického pro Tajnou kroniku Mongolů, reprezentativní dílo předklasické mongolštiny, které bylo napsáno velmi pravděpodobně ve 13. století a v druhé polovině následujícího století přepsáno do čínštiny, ve které bylo i glosováno.

Spolu s každým afixem předkládám gramatickou informaci, kterou nám poskytuje vedlejší čínská glosa. Tato informace se objevuje v podobě gramatických deskriptorů čili částic, pomocí kterých glosátoři popisovali nebo ukazovali syntaktickou funkci každého afixu.

Tento druh částic v čínštině v některých případech neexistuje vůbec a v dalších případech není obvyklý. Je tedy patrné, že jde o systém vymyšlený pro popis gramatických jevů, které se v tomto jazyce nevyskytují. A k tomuto cíli právě míří má práce: dokázat úmysl čínských glosátorů poskytnout relevantní gramatickou informaci pro výuku mongolského jazyka.

Podíváme-li se na přílohu 5, uvádějící statistickou četnost výskytu deskriptorů, zjistíme, že se v naprosté většině případů používá nějaký druh deskriptoru a jen ve velmi málo případech se nepoužívá žádný. Četnost použití stejného deskriptoru nebo jedné jeho varianty, zřejmě zastávající stejnou funkci, se může pohybovat i mezi 66,66% a 100%, a to v 65,62% případů. Ve zbývajících 34,37% případů se převážně používá více než jeden deskriptor, a to hlavně kvůli tomu, že mongolský afix zastává odlišnou funkci. Je sice pravda, že v tabulce nejsou podány afixy, u kterých se nevyskytuje žádný deskriptor, ale tyto tvoří jen 12,76% z celkového počtu, čili 6 z 47 afixů probraných v této práci (jde konkrétně o následující: *·qu*, *·'ai*, *·d*, *·Ø*, *·n*, *·ra*). Do statistiky rovněž nebyly zahrnuty afixy nedostatečně zastoupené v textu.

Z uvedeného považuji za prokázanou mou základní tezi, že TKM není pouhým překladem, ale učební pomůckou k výuce mongolské gramatiky. V každém případě je třeba ponechat prostor diskusím o tom, jestli lze opravdu hovořit o úmyslu použít v glose konzistentní systém gramatického popisu mongolštiny. V některých případech je možné s jistotou tvrdit, že máme před sebou deskriptor, alespoň v mnou definovaném smyslu (např. v sufixech *-lu'a*, *·mu*, *·yu*, *·ču*, které mají prakticky v 100% výskytů stejný deskriptor, nebo v *·tuyai*, *-a*, *-yi*, *·ba*, *·'ad*, které mají maximálně jeden další deskriptor nebo variantu popisující další odlišnou funkci daného sufixu). V ostatních případech, kde se gramatická nápodoba používá spíše nejednotně, se nabízí otázka, zda byl použit deskriptor nebo víceméně volný překlad. Dále v případech, ve kterých se systematicky nepoužívají deskriptory nebo indikátory jakéhokoli druhu, zůstává otevřené pole pro další výzkum s otázkou, proč tedy v těch případech glosátoři necítili takovou „potřebu“ deskriptory použít a v jiných ano.

Při analýze TKM jsem zjistil, že existuje jeden detail grafické povahy, který s nejvyšší pravděpodobností potvrzuje používání čínských částic ve funkci deskriptorů. Na mnoha místech se mongolské slovo vyskytuje v glose rozděleno pomocí dvou párů hranatých závorek, jedny na označení kmenu a druhé na označení sufixu (viz příloha č. 1).

Co se týče statistických údajů, připravil jsem je pomocí jednoduchého náhodného výběru afixů v textu. Za tímto účelem jsem vzal jeden příklad z každé kapitoly, tedy celkem dvanáct příkladů, které představují 100%. Vybral jsem vždy první užitečný nebo odlišný příklad, na který jsem narazil, snaže se přitom o diverzifikaci podle slovních druhů. V případě, že bych našel stejný nebo podobný příklad, nebo příklad přítomný v podobném slovním druhu, hledal jsem dále. Pokud bylo daného afixu v textu dostatečné množství, snažil jsem se nepoužívat jako vzorek příklady již představené v této práci. Z tohoto důvodu mohou být některé statistické výsledky v rozporu s údaji prezentovanými na předcházejících stránkách, které se opírají především o výzkum obsažený v prvních dvou kapitolách (někdy může být rozdíl značný, jako kupříkladu v *·lča·* a *·tala·*). Deskriptor, nacházející se v tabulce jako první tj. hlavní, je ten s největší četností výskytu v prvních dvou kapitolách, ačkoli v následujících kapitolách by se mohla změnit tendence a následně se, v některých případech, nacházet v tabulce v menšině.

Jak již bylo řečeno v úvodu, katalog nebo detailní studie o těchto částicích používaných v čínské glose nebyla podle dostupných informací doposud publikována. Avšak informace, které nám mohou tyto deskriptivní částice poskytnout, jsou velmi důležité pro důkladné pochopení mongolské gramatiky TKM. A nejenom to, mohly by taktéž pomáhat v jiných aspektech vztahujících se k textu, jako např. při rekonstrukci jeho původního znění. Týká se to například délky samohlásek, která není zpravidla označována v čínském přepisu, ale přesto může být objasněná pomocí deskriptorů. V práci již byl probrán případ transliterace *ile-*, kde je třeba zvolit transkripci *ile-*, anebo *ilē-*. A právě v případě výskytu deskriptoru kauzativu 教 *jiào* již bychom měli náznak toho, že je zapotřebí rozhodnout se pro variantu *ilē-*. Jako další příklad využití znalosti deskriptivních částic můžeme uvést rekonstrukci případných chybějících částí v přepisu, například tvar *yabu* (§33.2), který je nutno rekonstruovat jako *yabuju*, se sufixem konverba imperfecti *·ju, ·ču*, jelikož je glosován s deskriptorem právě pro tento sufix, tj. 着 *zhe*.

Věřím, že tato studie může být rovněž přínosem k analýze a potvrzení údajů pro rekonstrukci pádového a konjugačního systému protomongolštiny. Jako příklad je v práci uveden předpokládaný sufix terminativu *-ta / -te*, což je hypotéza prezentovaná M. Hashimotem (1977), která je podle mě nepřímo potvrzena použitím specifického deskriptoru v čínské glose s významem terminativu, diametrálně odlišného od nejběžněji používaného deskriptoru pro dativ-lokativ.

Z osobního hlediska mi tato práce umožnila proniknout do oblasti gramatiky střední mongolštiny a tím mi poskytla odpovědi na mnoho gramatických otázek potřebné pro překlad TKM, který hodlám dokončit v budoucnu. Věřím, že přítomnost deskriptorů funkce každého afixu v textu, bez ohledu na skutečnou vůli glosátorů je poskytovat či nikoliv, umožňuje nahlížet na mongolskou syntaxi „zvenčí“, totiž z pohledu, který odkrývá údaje, které mongolský text sám o sobě neposkytuje, což zpětně pomáhá lépe pochopit vlastní obsah textu.

Oproti tomu jeden z cílů, který jsem si vytknul, a jenž nemohl být dokázán, bylo zjistit, jestli by znaky používané na přepis afixů mohly vnést světlo do jejich správné výslovnosti. Nenalezl jsem však

velkou konzistenci zejména při uvádění znělé nebo neznělé varianty souhlásek. Spíše se zdá, jak se stává u jistých částic, že přepisovači raději uvedli délku samohlásky, než aby ukázali znělost či neznělost souhlásky (Street 1982, str. 620). Co se týká vokální harmonie u afixů, je to zpravidla označeno v případě alternace samohlásek *a/e*, ale zřídka v případě *u/ü*, s málo výjimkami jako např. 𐠶𐠦 pro *·run* oproti 𐠶𐠦 pro *·rūn*.

Tato práce se omezuje na flektivní afixy (pádové a slovesné koncovky a vpony) hlavně kvůli tomu, že tyto afixy jsou popsány čínským deskriptorem v glose TKM. V budoucnu by bylo vhodné rozšířit tento seznam o sufixy slovotvorné, čili přípony, a to alespoň o ty, které jsou nějakým způsobem popsány v čínské glose; dále pak o částice a o koncovky dvojitého skloňování. Domnívám se, že by tato práce mohla vést k přínosu údajů, které by pomohly pochopit otázku dialektu nebo dialektů používaných v tomto díle.⁶⁴ Rovněž si myslím, že tato práce může inspirovat další linie výzkumu, např. studie diachronických vrstev přítomných v textu, které mohou být pozorovány v použití různých tvarů sufixů v rčeních nebo ustálených výrazech náležejících dřívějším stadiím mongolského jazyka, stejně jako v použití různých tvarů sufixů v idiolektu některých postav.⁶⁵

Další směr bádání by mohla být snaha přesně definovat funkci či význam každého deskriptoru, stejně jako už bylo dokázáno, že u mnoha mongolských sufixů souvisí vybraný přepisující znak s gramatickou funkcí daného sufixu (viz Кузьменков 1993). V případě některých deskriptorů není zdánlivě žádný důvod k jejich použití, takže otázka zatím zůstává otevřená. Dalším aspektem výzkumu v rámci této problematiky je rozbor piktografických složek, které mohou v každém čínském znaku případně naznačovat funkci mongolského sufixu, který zastupují.⁶⁶

⁶⁴ Nedostatek jednotnosti a rozdílný původ slovní zásoby, různá možná čtení některých slov a jmen, nebo dokonce silná přítomnost tureckých prvků v jazyce TKM vždycky znesnadnily možnost zařadit tento jazyk k některému současnému nářečí (Cf. Rachewiltz 2004, str. lxvi, c). Mým osobním dojmem je, že je možno hovořit o více nářečích vystupujících ve stejném textu, ale tento názor musí být ještě prokázán, neboť leží za hranicemi této práce. Je zřejmé, že i v případě akceptování takovéto hypotézy by bylo třeba mluvit o hlavním nářečí, na kterém je TKM vystavěna. Co se týká příslušnosti tohoto nářečí, N. Poppe zběžně zmiňuje takzvanou východní střední mongolštinu: *Eastern Middle Mongolian is well represented by the language of the texts in the so-called hP'ags-pa script, the language of the Secret History of the Mongols, and various Sino-Mongolian glossaries of the XIV century.* (Poppe 1965, str. 21; také in Кузьменков 1993, str. 324).

⁶⁵ Takovým příkladem může být Höelün Üjin, která používá tvary ženského rodu, když mluví o manželovi nebo o synovi (viz poznámky 30 a 37 výše).

⁶⁶ Fakt, že některé znaky používané při přepisu mongolských slov naznačují jejich význam, byl již dokázán (Viz o tom Hung 1951, str. 454-455; také in Street 1986. Cf. Кузьменков 1993), např. *a'ula* čili *hora* se vyskytuje přepsána jako 阿兀[束], kde lze pozorovat, že pro centrální slabiku *u* byl vybrán znak 兀, který obsahuje radikál (části naznačující význam) 冫, který právě znamená *hora* v čínštině (z šesti znaků používaných v celém textu TKM na přepis slabiky *u* byl vybrán právě tento kvůli jeho vlastnosti naznačovat význam mongolského slova, jakoby šlo o mnemotechnický prostředek). Používání znaku 論 *lùn* na přepis sufixu citátového konverba *-run* je dalším případem tohoto úzu, vždyť toto slovo čínsky znamená právě „mluvit o něčem“ (viz také poznámka 31 výše).

Dalším postupem je pokusit se nabídnout pro každý deskriptor alespoň jeden příklad jeho použití tak, aby se mohlo použití deskriptorů v různých případech důsledně srovnávat a byla tak možnost dojít k příslušným závěrům ohledně role těchto deskriptorů v čínské glose.

Jsem vesměs přesvědčen, že podrobný rozbor informací nabízených textem v čínšském jazyce, a to jak glosou, tak i volným překladem na konci každého paragrafu, je nezbytný, abychom mohli správně interpretovat různé aspekty tohoto složitého mongolského textu, neboť čínština nám poskytuje veškeré dodatkové informace (významy a gramatické funkce), které se textu týkají. Toto potvrzuje potřebu podniknout dvoustranný rozbor tohoto díla, tj. studii s přihlédnutím zároveň na oba jazyky, ve kterých je napsáno, tedy na čínštinu a mongolštinu, ačkoliv taková studie je zatím spíše výjimkou.

Nakonec doufám, že tato studie umožní zhodnotit jednak jisté sounáležitosti TKM, tedy jejího vlastního textu, čínšského přepisu a glosy, jenž se zrodil v symbióze dvou jazyků, a jednak i možnosti výzkumu, které se nám otevírají při rozboru vzájemného vztahu čínské a mongolské části. Tento výzkum s sebou totiž nese četné metodologické výzvy, a právě jejich zdolání a posun vpřed na poli bádání představuje konečný cíl veškeré výzkumné práce.

SEZNAM LITERATURY

O TAJNÉ KRONICE MONGOLŮ, MONGOLSKÁ JAZYKOVĚDA

- Atwood, Christopher P.**, 2006, Review of "The Secret History of the Mongols: A Mongolian Epic Chronicle of the Thirteenth Century". In: *Journal of Islamic Studies*. Oxford University Press, Oxford, str. 234-236.
- Buck, Frederick Holden**, 1955, *Comparative Study of Postpositions in Mongolian Dialects and the Written Language*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Cheringsudnam, D. (Д. Цэрэнсодном)**, 1993, «*Mongyol-un niyuča tobčiyan*»-u určiyul-a tayilburi. Ündüsüten-ü keblel-ün qoriy-a, Beijing.
- Cleaves, Francis Woodman**, 1982, *The Secret History of the Mongols*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Corff, Oliver**, 2004, *MnTTeX - Tools for Typesetting the Secret History of the Mongols - Version 0.3*. [<http://www.ctan.org/tex-archive/language/mongolian/MNT/doc/mnttex.pdf>].
- Doerfer, Gerhard**, 1955, Beiträge zur Syntax der Sprache der Geheimen Geschichte der Mongolen. In: *Central Asiatic Journal*. Wiesbaden, str. 219-267.
- Doerfer, Gerhard**, 1963, Zur Datierung der Geheimen Geschichte der Mongolen. In: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Band 113. Kommissionsverlag Franz Steiner, Wiesbaden, str. 87-111.
- Doerfer, Gerhard**, 1966, Das Passiv in der Geheimen Geschichte der Mongolen. In: *Asiatische Forschungen*, Band 17. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, str. 41-48.
- Eldengtei / Oyundalai**, 1980, «*Ménggǔ mǐshǐ*» jiàokān běn [*Porovnaná edice Tajné kroniky Mongolů*]. Nèiměnggǔ rénmin chūbǎnshè, Hūhé hàotè.
- Gruntov, I. A. (И. А. Грунтов)**, 2003, Middle Mongolian dialects and modern Mongolian languages in regard to their spatial case systems. In: [<http://altaica.narod.ru>].
- Grønbech, Kaare / Krueger, John R.**, 1955, *An Introduction to Classical (Literary) Mongolian*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Haenisch, Erich**, 1931, *Untersuchungen über das Yüan-ch'ao pi-shi. Die geheime Geschichte der Mongolen*. Verlag Von S. Hirzel, Leipzig.
- Haenisch, Erich**, 1939, *Wörterbuch zu Manghol un Niuca Tobca'an (Yüan-ch'ao pi-shi). Geheime Geschichte der Mongolen*. Otto Harrassowitz, Leipzig.
- Haenisch, Erich**, 1950, *Grammatische Besonderheiten in der Sprache des Manghol un Niuca Tobca'an*. Studia Orientalia, Helsinki.
- Haenisch, Erich**, 1957, *Sinomongolische Glossare, I. Das Hua-I ih-yü*. Akademie-Verlag, Berlin.
- Halliday, M. A. K.**, 1959, *The Language of the Chinese "Secret History of the Mongols"*. Basil Blackwell, Oxford.

- Hashimoto, Masaru (М. Хашимото)**, 1977, On the Terminative Case in the Language of the Secret History of the Mongols. In: *Олон Улсын Монголч Эрдэмтний III Их Хурал*, II боть. Улаанбаатар, стр. 337-343.
- Hattori, Shirō**, 1951, On the Original Mongolian Text in *hPhags-pa* Characters of the Yüan-ch'ao Mi-shih. In: *Gengo Kenkyū, Journal of the Linguistic Society of Japan*, No. 19/20. Kyoto, стр. 120-121.
- Hattori, Shirō**, 1973, The Chinese Dialect on which the Transcription of the "Yüan-ch'ao Mi-shi" was Based. In: *Acta Asiatica, Bulletin of the Institute of Eastern Culture*, 24. The Tōhō Gakkai, Tokyo, стр. 35-39.
- Hattori, Shirō**, 1976, Some Problems on the Reconstruction of the Mongolian Sounds of the "Secret History of the Mongols": on the Word *Gu'un*. In: *Tractata Altaica*. Wiesbaden, стр. 261-272.
- Hung, William**, 1951, The Transmission of the Book Known as The Secret History of the Mongols. In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 14, No. 3/4. Harvard-Yenching Institute, Cambridge, стр. 433-492.
- Jiang, Di / Zhou, Xuewen**, 2006, A Full Inspection on Chinese Characters Used in the Secret History of the Mongols. In: *The 20th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation: Proceedings of the Conference*, Vol. 20. Tsinghua University Press, стр. 49-55.
- Jiang, Di**, 2007, The Electronic Data and Retrieval of the Secret History of the Mongols. In: *Data Science Journal*, Vol. 6, Supplement, 9 July 2007. Tokyo, стр. 393-399.
- Kuribayashi, Hitoshi**, 2002, On the Writing Rule of Chinese Characters for the Mongolian Dative-Locative Suffixes in "Yuan-ch'ao pi-shi" and "Hua-i i-yu". In: *Gengo Kenkyū, Journal of the Linguistic Society of Japan*, No. 121. Kyoto, стр. 1-18.
- Kuribayashi, Hitoshi**, 2003, Mongolian and Chinese Personal Pronouns in the Secret History of the Mongols. In: *Northeast Asian Studies*, Vol. 7. Tohoku University, стр. 1-32.
- Kuribayashi, Hitoshi**, 2005, On the Chinese Characters Denoting Mongolian Verbal Endings =ba/=be, =bi, =bai/=bei in Hua-yi Yi-yu and the Secret History of the Mongols. In: *Northeast Asian Studies*, Vol. 9. Tohoku University, стр. 57-87.
- Kuribayashi, Hitoshi**, 2006a, On the Rule of Using Chinese Characters Denoting Mongolian Words in the Secret History of the Mongols. In: *Northeast Asian Studies*, Vol. 10. Tohoku University, стр. 75-92.
- Kuribayashi, Hitoshi**, 2006b, On the Interrogative Particles of Mongolian in the Secret History of the Mongols. In: *Experimental Phonetics and General Linguistics*. Tokyo, стр. 382-388.
- Ligeti, L.**, 1971, *Histoire Secrète des Mongols*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ligeti, L.**, 1974, *Histoire Secrète des Mongols, Texte en Ecriture Ouigoure Incorporé dans la Chronique Altan Tobči de Blo-Bzan Bstan-'jin*. Budapest.
- Ozawa, Shigeo (Ш. Озава)**, 1955, A Study on the Verbal Endings in the Language of the Secret History of the Mongols. Especially on '-bi' and '-ligi', '-li'. In: *Area and Culture Studies*, No. 4. Tokyo University of Foreign Studies, Tokyo, стр. 1-19.

- Ozawa, Shigeo**, 1965, A Study of Some Reflexive-Accusative Suffixes in Middle Mongolian. In: *Gengo Kenkyū, Journal of the Linguistic Society of Japan*, No. 47. Kyoto, str. 36-46.
- Ozawa, Shigeo (Ш. Озава)**, 1993, *A Grammar on the Language of "Secret History of Mongols"*. Kazama Shobo, Tokyo, Japan.
- Pao, Kuo-Yi**, 1965, *Studies on the Secret History of the Mongols*. Indiana University, Bloomington.
- Pelliot, Paul**, 1925, Les systèmes d'écriture en usage chez les anciens Mongols. In: *Asia Major*. Leipzig, str. 284-289.
- Pelliot, Paul**, 1949, *Histoire secrète des Mongols*. Restitution du texte mongol et traduction française des chapitres I à VI. Adrien-Maisonneuve, Paris.
- Poppe, Nicholas**, 1953, Zur mittelmongolischen Kasuslehre: Eine syntaktische Untersuchung. In: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Band 103. Kommissionsverlag Franz Steiner, Wiesbaden, str. 92-125.
- Poppe, Nicholas**, 1954, *Grammar of Written Mongolian*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Poppe, Nicholas**, 1955, *Introduction to Mongolian Comparative Studies*. Helsinki.
- Poppe, Nicholas**, 1964, Das Mittelmongolische. In: *Mongolistik*. Leiden, Brill, str. 96-103.
- Poppe, Nicholas**, 1965, *Introduction to Altaic Linguistics*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Poucha, Pavel**, 1955, *Tajná kronika Mongolů*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha.
- Rachewiltz (de), Igor**, 1972, *Index to The Secret History of the Mongols*. Indiana University, Bloomington.
- Rachewiltz (de), Igor**, 1992, Some Reflections on Paragraph One of the Secret History of the Mongols. In: *Олон Улсын Монголч Эрдэмтний V Их Хурал*, 2 боть. Улаанбаатар, str. 337-343.
- Rachewiltz (de), Igor**, 2004, *The Secret History of the Mongols*. Leiden - Boston, Brill.
- Rachewiltz (de), Igor**, 2006, Notes on F. W. Cleaves: An Early Mongolian Version of the Hsiao Ching. In: *Acta Orientalia*, Vol. 59, No. 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, str. 393-406.
- Saito, Yoshio**, 1992, On the Middle Mongolian Syllables Transcribed by 延 in The Secret History of the Mongols. In: *Gengo Kenkyū, Journal of the Linguistic Society of Japan*, No. 101. Kyoto, str. 1-13.
- Sanzheyev, Garma D. (Г. Д. Санжеев)**, 1988, *The Old-Script Mongolian Language and Its Development in Khalkha*. Indiana University, Bloomington.
- Street, John C.**, 1957, *The Language of The Secret History of the Mongols*. American Oriental Society, Vol. 42, New Haven, Connecticut.
- Street, John C.**, 1982, The particle *gü* in the Secret History. In: *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 102, No. 4. New Haven, Connecticut, str. 619-630.
- Street, John C.**, 1986, *On the 14th Century Punctuation of Mongolian in the Yüan-Ch'ao Pi-Shih*. The Mongolia Society, Indiana University, Bloomington.
- Street, John C.**, 1990, Nominal Plural Formations in the Secret History. In: *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, t. XLIV (3). Budapest, str. 345-379.

- Sumyabaatar, B.**, 1990, *The Secret History of the Mongols, transcription*. Улсын хэвлэлийн газар, Улаанбаатар.
- Vacek, Jaroslav / Luvsandordž, Dž. / Luvsandžav, Čoj.**, 1979, *Učebnice mongolštiny, Hovorový styl*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- Waley, Arthur**, 1960, Notes on the “Yüan-ch‘ao pi-shih”. In: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 23, No. 3. University of London, str. 523-529.
- Weiers, Michael**, 1966, *Untersuchungen zu einer historischen Grammatik des präklassischen Mongolisch*. Dissertation, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn.
- YZMS**, 1936, *Yuáncháo mǐshǐ [Tajná kronika dynastie Yuan]*. Sībù cóngkān sānbīān [Sbírka knih ve čtyřech bibliografických kategoriích, 3. série], Shāngwù yīnshūguǎn, Shànghǎi.

V AZBUCE

- Баяр**, 1993, Три формы слова и изменения значения показателей числа в «Сокровенном сказании». In: *Mongolica II – K 750-летию «Сокровенного сказания»*. “Наука”, Издательская фирма “Восточная литература”, Москва, str. 249-255.
- Болд Л.**, 1986, *Орчин цагийн монгол хэлний дагавар*. Улаанбаатар.
- Гаадамба, Ш.**, 1990, *Монголын нууц товчоо (Худам монгол бичгээр сийрүүлсэн)*. Улсын хэвлэлийн газар, Улаанбаатар.
- Грабарь, И. А.**, 1985, О дательно-местном падеже в «Сокровенном сказании монголов». In: *Монгольский лингвистический сборник*. Издательство “Наука”, Москва, str. 21-30.
- Грунтов, И. А.**, 2002, Эссивные функции падежей в «Сокровенном сказании монголов». In: [<http://altaica.narod.ru>].
- Грунтов, И. А.**, 2002, *Реконструкция падежной системы праалтайского языка*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Рукопись. Москва.
- Дамдинсүрэн, Ц.**, 1975, *Монголын нууц товчоо*. Улсын хэвлэлийн газар, Улаанбаатар.
- Дашцэдэн, Т.**, 1985, *Монголын нууц товчоо*. Corpus Scriptorum Mongolorum Instituti Linguae et Litterarum Comiteti Scientiarum et Educationis Altae Reipublicae Populi Mongoli, t. XXI, fasc. I, Улаанбаатар хот.
- Зограф, И. Т.**, 1979, *Среднекитайский язык*. Издательство “Наука”, Москва.
- Зограф, И. Т.**, 1984, *Монгольско-китайская интерференция (язык монгольской канцелярии в Китае)*. Издательство “Наука”, Москва.
- Зограф, И. Т.**, 1993, «Юань-чао би-ши» и пекинский диалект юаньской эпохи. In: *Mongolica II – K 750-летию «Сокровенного сказания»*. “Наука”, Издательская фирма “Восточная литература”, Москва, str. 256-293.
- Козин, С. А.**, 1941, *«Сокровенное сказание»*. Т. I. Введение в изучение памятника, перевод, тексты, глоссарии. Москва-Ленинград.

- Кузьменков, Е. А.**, 1993, Фонетическая реконструкция монгольского текста «Юань-чао би-ши». In: *Mongolica II – К 750-летию «Сокровенного сказания»*. “Наука”, Издательская фирма “Восточная литература”, Москва, str. 294-327.
- Манлажав, Л.**, 1973a, *Фонологическая система языка «Тайной истории монголов»*. Автореферат кандидатской диссертации, Улан-Батор.
- Манлажав, Л.**, 1973b, Некоторые особенности дистрибуции согласных фонем языка «Сокровенного сказания монголов». In: *Олон Улсын Монголч Эрдэмтний II Их Хурал*, I боть. Улаанбаатар, str. 282-284.
- Озава, Ш.**, 1962, Нууц товчооны үйл үгийн зарим дагаврын тухай. In: *Олон Улсын Монгол Хэл Бичгийн Эрдэмтний I Их Хурал*, I-р дэвтэр. Улаанбаатар, str. 204-209.
- Озава, Ш.**, 2002, *Монголын нууц товчооны ертөнц*. Улаанбаатар.
- Орловская, М. Н.**, 1984, *Язык “Алтан тобчи”*. Издательство “Наука”, Москва.
- Орловская, М. Н.**, 1985, Форма на -*гил* в старописьменном монгольском языке. In: *Монгольский лингвистический сборник*. Издательство “Наука”, Москва, str. 80-85.
- Орловская, М. Н.**, 1999, *Язык монгольских текстов XIII-XIV вв.* Институт востоковедения, Москва.
- Панкратов, Б. И.**, 1962, *Юань-чао би-ши (Секретная история монголов)*. Институт народов Азии, Москва.
- Пүрэвдорж, Д.**, 2001, *Монголын товчооны тайлбар*. Улаанбаатар.
- Пүрэвдорж, Д.**, 2006, *Монгол улсын нууц товчооны шинэ орчуулга тайлбар*. Улаанбаатар.
- Рамстедт, Г. И.**, 1957, *Введение в алтайское языкознание. Морфология*. Издательство Иностранной Литературы, Москва.
- Санжеев, Г. Д.**, 1953, *Сравнительная грамматика монгольских языков*. Т. 1. Издательство Академия наук СССР, Москва.
- Санжеев, Г. Д.**, 1964, *Сравнительная грамматика монгольских языков. Глагол*. Издательство Академия наук СССР, Москва.
- Софронов, М. В.**, 1984, Язык китайской версии «Сокровенного сказания» и проблемы китайско-монгольских лингвистических контактов XIII—XIV вв. In: *Всесоюзная научная конференция, посвященная 100-летию со дня рождения акад. Б. Я. Владимирцова. Тезисы докладов*. Москва, str. neuvedeny.
- Төмөртоогоо, Д.**, 1992, *Монгол хэлний түүхэн хэлзүй*. Улаанбаатар.
- Хашимото, М.**, 2001, *Монголын нууц товчооны монгол хэлний судалгаа*. Улаанбаатар.
- Цэрэнсодном, Д.**, 2008, *Монголын нууц товчооны утгазүй, уран сайхны шинжилгээ*. Улаанбаатар.
- Чжао, Хун**, 1975, *Мэн-да бэй-лу (Полное описание монголо-татар)*. Перевод с китайского, введение, комментарий и приложения Н. Ц. Мункуева. Издательство “Наука”, Москва.
- Чоймаа, Ш.**, 2002, “Монголын нууц товчоон”, Лувсанданзаны “Алтан товч” эхийн харьцуулсан судалгаа. Улаанбаатар.

Чоймаа, Ш., 2003, *Монгол судлалын өгүүллүүд*. Улаанбаатар.

Шастина, Н. П., 1973, *Лубсан Данзан, Алтан тобчи («Золотое сказание»)*. Перевод с монгольского, введение, комментариев и приложения Н. П. Шастиной. Москва.

ČÍNSKÁ JAZYKOVĚDA, VŠEOBECNÁ JAZYKOVĚDA

Bussmann, Hadumod, 1996, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. Routledge, London and New York.

Cao, Guangshun / Yu, Hsiao-jung, 2000, The Influence of Translated Later Han Buddhist Sutras on the Development of the Chinese Disposal Construction. In: *Cahiers de linguistique – Asie orientale*, 29(2). Paris, str. 151-177.

Chung, Kwang, 2006, On the Chinese Transcriptions of Northeastern Eurasian Languages. In: *Japanese/Korean Linguistics Conference*, Vol. 16. Kyoto University, October 7th, str. 25-46.

Jing, Liu / Tindall, Evie / Nisbet, Deanna, 2006, Chinese Learners and English Plural Forms. In: *The Linguistic Journal*, Vol. 1 № 3, Nov. 2006. Linguistics Journal Press, Regent University, Virginia, str. 127-147.

Nikitina, T. N., 2005, *Gramatika staročínských textů. Ĝǔwén yǔfǎ*. Překlad a ediční úprava David Sehnal. Karolinum, Praha.

Packard, Jerome L., 2000, *The Morphology of Chinese: A Linguistic and Cognitive Approach*. Cambridge University Press, Cambridge.

Sun, Chaofen, 1995, The Sentence Final lai in Wu Dialects and the Sentence Final le in Mandarin. In: *Proceedings of the 1988 Wu Dialect International Conference at the Chinese University of Hong Kong*. Chinese University Press Hong Kong, str. 57-67.

Sun, Chaofen, 2006, *Chinese: A Linguistic Introduction*. Cambridge University Press, Cambridge.

Sun, Honglin / Jurafsky, Daniel, 2004, Shallow Semantic Parsing of Chinese. In: *Proceedings of NAACL 2004*. Boston, Massachusetts, str. 249-256.

V AZBUCE

Гуревич, И. С. / Зограф, И. Т., 1982, *Хрестоматия по истории китайского языка III-XV вв.* Издательство “Наука”, Москва.

GRAMATIKY CIZÍCH JAZYKŮ PRO ČÍŇANY

- Aisin Gyoro, Yingsheng (Yíngshēng Àixīn Juéluó)**, 1988, *Sùchéng zìxué mǎnyǔ jīchǔ jiāngyì* [A Self-Teacher of the Basic Manchu]. Mínnú chūbǎnshè, Běijīng.
- Cheng, Shiliang (Shiliáng Chéng)**, 1997, *Tūjué bǐjiào yǔyánxué* [A Comparative Study of the Turkic Languages]. Xīnjiāng rénmin chūbǎnshè, Wūlǔmùqí.
- Dong, Yansheng (Yànshēng Dǒng)**, 1988, *Xībānyáyǔ* [Spanish Language]. Shāngwù yìnshūguǎn, Běijīng.
- Gawarjon (Gāoěrqiang)**, 1985, *Tǎjíkèyǔ jiǎnzhì* [A Sketch of the Tajik (Sarikoli) Language]. Mínnú chūbǎnshè, Běijīng.
- Hu, Zhenhua (Zhènhuá Hú)**, 1995, *Kēěrkèzīyǔ jiàochéng (Jiějītsīyǔ)* [Kyrgyz Primer]. Zhōngyāng mínnú dàxué chūbǎnshè, Běijīng.
- Ji, Yonghai / Liu, Jingxian / Qu, Liusheng (Yǒnghǎi Jì / Jǐngxian Liú / Liùshēng Qū)**, 1986, *Mǎnyǔ yǔfǎ* [A Grammar of Manchu]. Mínnú chūbǎnshè, Běijīng.
- Li, Hongchen (Hóngchén Lǐ)**, 1992, *Xiōngyáliyǔ rùmén* [A Hungarian Primer for Chinese Students]. Wàiyǔ jiàoyù yánjiū yǔ chūbǎnshè, Běijīng.
- Liu, Housheng (Hòushēng Liú)**, 1991, *Mǎnyǔwén jiàochéng* [A Manchu Course]. Jílín wénshì chūbǎnshè, Chángchūn.
- Wu, Hongwei (Hóngwěi Wú)**, 1999, *Túwǎyǔ yánjiū* [Tuvinian Language Studies]. Shànghǎi yuándōng chūbǎnshè, Shànghǎi.
- Wuenqi, D. (Dé Wūēnqí, D. Ünençi, Д. Үнэнч)**, 2003, *Hàn Méng duìzhào. Xīn méngwén jiàochéng* [Хятад монгол хавсарсан шинэ монгол үсэг]. Liáozhù mínnú chūbǎnshè, Shěnyáng.
- Xin, Delin (Délín Xīn)**, 1990, *Sīlāfūyǔ tōnglùn* [Slavonic Languages, A Survey Course]. Wàiyǔ jiàoxué yǔ yánjiū chūbǎnshè, Běijīng.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Monumenta Altaica

<http://altaica.narod.ru/>

Института восточных рукописей Российской Академии Наук

<http://mongolica.orientalstudies.ru/>

JSTOR

<http://www.jstor.org/>

Asia Major

<http://www.ihp.sinica.edu.tw/~asiamajor/>

The Linguistic Society of Japan

<http://www.soc.nii.ac.jp/ljs2/e-index.shtml>

Resources for East Asian Language and Thought

<http://www.acmuller.net/>

Chinese Characters and Culture

<http://www.zhongwen.com/>

Chinese Character Dictionary (Languages of China)

<http://chineselanguage.org/dictionaries/>

Unihan Radical-Stroke Index

<http://www.unicode.org/charts/unihanrsindex.html>

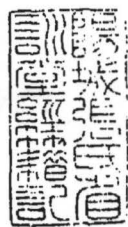
nciku - Online English Chinese Dictionary

<http://www.nciku.com/>



元朝秘史卷一

忙豁
察中
安



名 皇帝的 根源



成吉思罕訥忽札兀兒



上天 命有的

迭額列騰格理額扯札牙阿禿

生了的 蒼色 狼有

脫列先字兒帖赤那阿禿

妻 他的 慘白色 鹿 有來

格兒該亦訥豁埃馬蘭勒阿只埃

水名 渡 着 來了

騰汲思客禿周亦列罷

河名 河的 源行 山名

行 營盤做着

幹難沐連訥帖里兀捏不岫罕哈敦納嫩禿刺周

元必上

一

- [1.1]. 成吉思 .合罕訥 .忽札兀兒
 [1.2]. 迭額^舌列 .騰格^舌理額扯 .札牙阿禿 .脫^舌列^克先 .孛兒帖赤那 .阿主兀
 [1.3]. 格兒該 .亦訥 .^中豁埃馬^舌蘭^勛 .阿只埃 .騰汲思 .客禿^勛周 .亦^舌列罷
 [1.4]. 幹難 .沐^舌漣訥 .帖^舌里兀捏 .不峒罕哈^勛敦納 .嫩禿^黑刺周
 [1.5]. 脫^舌列^克先 .巴塔赤罕 .阿主兀
 [2.1]. 巴塔赤罕訥 .可溫 .塔馬察 .塔馬察因 .可溫 .豁^舌里察兒蔑兒干
 [2.2]. 豁^舌里察兒蔑兒干訥 .可溫 .阿兀站^舌羅溫^勛 .阿兀站^舌羅^中兀侖 .可溫
 [2.3]. 撒里^中合察兀 .撒里^中合察兀因 .可溫 .也客你敦 .也客你敦訥 .可溫 .擲鎖赤
 [2.4]. 擲鎖赤因 .可溫 .^中合兒出
 [3.1]. ^中合兒出因 .可溫 .孛兒只吉歹蔑兒干 .忙^中豁^勛真^中豁阿 .格兒該禿 .阿主兀
 [3.2]. 孛兒只吉歹蔑兒干訥 .可溫 .脫^舌羅^中豁^勛真^中伯顏 .孛^舌羅^黑臣^中豁阿 .格兒該禿
 [3.3]. 孛^舌羅^勛歹 .速牙^勛必 .札刺兀禿 .荅驛兒 .孛^舌驛 .^中豁牙兒 .曲驛兀^勛 .阿^黑驛^勛思禿
 [3.4]. 不列額 .脫^舌羅^中豁^勛真^中訥 .可溫 .都蛙鎖^中豁兒 .朵奔蔑兒干
 [3.5]. ^中豁牙兒 .不列額
 [4.1]. 都蛙鎖^中豁兒 .莽來 .敦荅 .^中合^黑察 .你都禿 .^中忽兒班 .捏兀^舌里^勛 .^中合札^舌刺
 [4.2]. ^中合 喇^中忽 .不列額
 [5.1]. 你刊 .兀都兒 .都蛙鎖^中豁兒 .朵奔蔑兒干 .迭兀魯額別延 .不峒罕哈^勛敦
 [5.2]. 迭額^舌列 .^中合兒罷 .都蛙鎖^中豁兒 .不峒罕哈^勛敦 .迭額^舌列扯 .^中合^中喇周
 [5.3]. 統格黎^克 .^中豁^舌羅^中罕 .忽^舌魯兀 .你刊 .孛^舌魯^克 .亦兒堅 .擲兀周 .幹^舌羅周
 [5.4]. 阿亦速^中忽宜 .^中合 喇周 .兀者周
 [6.1]. 鳴訥列^舌論 .帖迭 .擲兀周 .阿亦速^中渾 .亦兒堅訥 .朵脫^舌刺
 [6.2]. 你刊 .合刺兀台 .帖兒格訥 .完^勛只格迭 .你刊 .幹勤 .撒因 .備由 .古溫捏 .額薛
 [6.3]. 幹^克帖^克先 .孛額速 .朵奔蔑兒干 .迭兀迭延 .赤馬荅 .^中忽余牙 .客額周
 [6.4]. 朵奔蔑兒干 .迭兀余延 .兀者^舌列 .亦列罷
 [7.1]. 朵奔蔑兒干 .帖迭 .亦兒堅都兒 .古^舌魯額速 .兀年古 .^中豁阿 .撒因
 [7.2]. 阿^勛荅兒 .捏^舌列 .也客台 .阿蘭^中豁阿 .捏^舌列台 .古溫捏 .別兒 .幹^克帖埃 .兀都爲
 [7.3]. 幹勤 .阿主兀
 [8.1]. 帖迭 .孛^舌魯^克 .亦兒堅 .別兒 .闊^勛 .巴兒^中忽真脫古門 .額嚕
 [8.2]. 巴兒^中忽歹蔑兒干訥 .幹勤 .巴兒^中忽真^中豁阿 .捏^舌列台 .幹勤泥 .^中豁^舌里禿馬敦 .那顏
 [8.3]. ^中豁^舌里刺兒台蔑兒干捏 .幹^克迭^克先 .阿主兀 .豁里禿馬敦 .^中合札^舌刺
 [8.4]. 阿^舌里^黑兀孫納 .豁里刺兒台蔑兒干訥 .巴兒忽真豁阿察
 [8.5]. 脫^舌列先 .阿蘭^中豁阿 .捏列台 .幹勤 .帖^舌列
 [9.1]. ^中豁^舌里刺兒台蔑兒干 .^中豁^舌里禿馬敦 .^中合札兒禿^舌里顏 .不^黑靈^中罕 .客^舌列門
 [9.2]. 戈^舌劣額台 .^中合札^舌里顏 .豁^舌里刺^勛都周 .卯兀刺^勛都周
 [9.3]. ^中豁^舌里刺兒 .幹字^黑圖 .字^勛周 .不峒罕哈^勛敦訥 .戈^舌劣額孫
 [9.4]. 戈^舌魯兀黎 .撒亦禿 .^中合札兒 .撒因 .客延 .不峒罕哈^勛敦訥 .額者^勛
 [9.5]. 不峒罕孛思^中合^黑三 .晒赤 .伯顏 .兀^舌良孩途兒 .擲兀周 .阿亦孫 .阿主兀
 [9.6]. ^中豁^舌里禿馬敦 .^中豁^舌里刺兒台蔑兒干訥 .幹勤 .阿^舌里^黑兀孫納
 [9.7]. 脫^舌列先 .阿蘭^中豁阿宜 .田迭 .^中忽余周 .朵奔蔑兒干訥 .阿卜^黑三
 [9.8]. 約孫 .帖亦木

INDIKÁTORY POUŽÍVANÝCH VE STARÝCH PŘEKLADECH BUDDHISTICKÝCH TEXTŮ

podle slovníku:

**A Dictionary-Database of CJK Characters and Compounds Related to East Asian
Cultural, Political, and Intellectual History**

<http://www.acmuller.net/>

<http://www.buddhism-dict.net/dealt/>

處 **chù** (4) An indicator of the locative.

從 **cóng** (5) An indicator of the ablative case. From...

取 **qǔ** (5) An indicator of the accusative case [以] (Korean ul, rul; Japanese wo).

用 **yòng** (7) An indication of the accusative case (taking something and...).

由 **yóu yāo** (3) From; an indication of the ablative case.

諸 **zhū zhē** (1) Many, all, various, the various, the whole group of; myriad. A plural indicator.

曾 **céng** (1) Already, past. Has, have. An indicator of the past tense.

嘗 **cháng** (2) Indication of the past tense; has, have.

觀 **gòu** (4) An indicator of the passive voice.

給 **jǐ gěi** (3) By, an indication of the passive.

將 **jiāng jiàng qiāng** (2) Soon, from now; going to; to be about to (do); indication of the future (used with a verb expressing future action).

快 **kuài** (4) An indication of the future.

受 **shòu** (4) An indicator of the passive.

所 **suǒ** (1) An indicator of the object or the passive.

已 **yǐ** (1) Already, finished. Before, prior; indicator of the past tense. To come to an end; to bring to an end. Stop. Be stopped.

SEZNAM DESKRIPTORŮ VYSKYTUJÍCÍCH SE V TKM

s anglickým překladem podle slovníků v:

NJStar Chinese Word Processor

<http://www.njstar.com>

Wenlin Software for Learning Chinese

<http://www.wenlin.com>

Languages of China 中國語言 [Zhōngguó yǔyán]

<http://chineselanguage.org>

Dictionary of East Asian Literary CJK Terms

<http://www.buddhism-dict.net/dealt/>

般 [bān] sort; kind; way. [NJStar]

被 [bèi] <part.> (used before a verb to form a set phrase with passive meaning); <prep.> (used in a passive sentence before a noun to introduce either the doer of the action or the action if doer is not mentioned). [NJStar]

纔 [cái] adv. 1. **then and only then** | 2. just now | 3. only (before a number) | ♦ cons. ~ s.v. ne actually very/more s.v. [Wenlin]

處 [chǔ] get along (with sb.); **be situated in**; be in a certain condition; manage; handle; deal with; punish; sentence; <formal> dwell; live. [NJStar]

從 [cóng] <preposition> **from**; through; <adv.> ever; follow; comply with; obey; join; be engaged in; in a certain manner or according to a certain principle; follower; attendant; secondary; accessory. [NJStar]

的 [de] <particle> (used after an attribute); (used to form a noun phrase or nominal expression); (used after a verb or between a verb and its object to stress an element of the sentence); (used at the end of a declarative sentence for emphasis); (used to express the idea of 'of that kind'). [NJStar] / [d] s.p. (used in place of de in some pinyin writing, esp. **to indicate an attributive phrase, or possessive**, and occasionally interspersed in character writing). [Wenlin]

得 [dé] (grammatical) **get, reach, achieve.** / v. 1. get | 2. result in | 3. be fit/proper | 4. be satisfied | 5. **be finished.** [Wenlin]

等 [děng] class; grade; rank; equal; wait; await; when; till; <auxiliary> **and so on; and so forth; etc...** [NJStar]

對 [duì] answer; reply; treat; cope with; counter; be trained on; be directed at; **mutual**; face to face; opposite; opposing; bring (two things) into contact; fit one into the other; suit; agree; get along; compare; check; identify; set; adjust; right. [NJStar]

共 [gòng] [1] common; same [2] **together** [3] all; total collectively [4] [v] share; work together. [ZGY]Y]

呵 [hē] breathe out (with the mouth open); scold. [NJStar] / [hē] v. 1. breathe out | 2. scold | 3. intj. ah; oh. [Wenlin]⁶⁷

間 [jiān] between; among; **within a definite time or space**. [NJStar]

兼 [jiān] (1) And, in addition, concurrently. (2) Combine with, serve as both; use with. To unite into one. (3) **Simultaneously, concurrently. And, also, together with, both**. (4) Hold an additional post; use with. (5) Cannot; hesitate to be. [CJK]

教 [jiào] b.f. 1. teach | 2. religion | ♦ v. **cause/ask to**. [Wenlin]

可 [kě] approve; can; may; **need (doing)**; be worth (doing); fit; suit; <adv.> but; **yet**. [NJStar]

恐 [kǒng] fear; dread; terrify; intimidate; **I'm afraid**. [NJStar]

来 [lái] v. 1. come; arrive | 2. crop up; take place | 3. bring | 4. do (specific meaning depending on context) | ♦ suf. 1. ability | 2. worthwhile effort/expense 3. beginning of an action | 4. hypothetical action | 5. direction toward speaker | 6. -ly (after numerals) | 7. time (since) | ♦ b.f. 1. future; later | 2. coming | 3. since | ♦ adv. over; and more | ♦ conj. (in order) to. [Wenlin]

了 [le] [1] entirely; wholly [2] [v] finish; end; settle; complete; **particle of completed action** [3] intelligent; remarkable [4] [v] understand [5] [coll.] [v] put in; take away. [ZGY]Y]

裏 [lǐ] n. lining; inside | ♦ b.f. internal; interior; inside | ♦ suf. **in; inside**. [Wenlin]

麼 [me] **interrogative particle**. [NJStar]

每 [měi] every; each; per; often. [NJStar]

沒 [mò] sink; submerge; overflow; rise beyond; disappear; hide; confiscate; take possession of; **till the end**; die. [NJStar]

你 [nǐ] **you** (second person singular); you (second person plural); one; anyone. [NJStar]

⁶⁷ O částici 呵 *hē* v roli, co má v TKM, není prakticky nikde žádná reference. Ve všech probraných slovnících se jenom vyskytují významy výše uvedené. Jenom v K. Chungovi (2006) se nachází zmínka o jejím použití v právních dokumentech, které odrážely hovorový pekinský jazyk jüanského období. Podle něho 呵 *hē* byla nahrazena částicí 時 *shí* v pozdějších verzích těch dokumentů a byla postpozicí, která označovala konjunktiv čili spojovací způsob. Chung se taky zmiňuje o tom, že 呵 *hē* ve vedlejším překladu TKM odpovídá koncovkám *-basu* / *-besü*, *-asu* / *-esü* (Chung 2006, str. 34).

您 [nín] [1] **honorific for “you”** in Northern Chinese dialects [2] non-classical form of 你. [ZGY]Y

時 [shí] n. 1. **time (when)** | 2. <lg.> tense. [Wenlin] / [shí] time; times; days; fixed time; hour; season; current; present; opportunity; chance; now and then; occasionally; from time to time; now...now...; sometimes... sometimes...; tense; a surname. [NJStar]

廝 [sī] male servant; fellow; guy; **with each other; together**. [NJStar]

同 [tóng] same; alike; similar; be the same as; **together**; in common. [NJStar]

未 [wèi] (1) No; **not yet**; there is not; there has not yet been, there has never been. (2) The eighth of the twelve earthly astrological stems. [CJK]

爲 [wèi] (1) To be for or in favor of; to act on behalf of; for the sake of; for. (2) To do, to function as, play the part of; to act, to undertake. [行] (3) To become, turn into. [成] (4) To control, to manage, administer, deal with, manipulate, to handle, dispose of. [治] (5) For the purpose of. (6) To take as, to regard as. [以] (7) To interfere; to deceive. (8) [Buddhism] That which is created or conditioned – karma, karmic. [CJK]

我 [wǒ] I; we; self. [NJStar]

相 [xiāng] **each other; one another; mutually**; see for oneself (whether sb. or sth. is to one's liking); a surname. [NJStar]

行 [xíng] go; travel; temporary; makeshift; be current; prevail; circulate; do; perform; carry out; engage in; behaviour; conduct; all right; O.K.; capable; competent. [NJStar]

要 [yào] important; essential; want; ask for; wish; desire; ask (or want) sb. to do sth.; want to; wish to; must; should; it is necessary (or imperative, essential); **shall; will; be going to**; need; take; <conj.> if; suppose; in case. [NJStar]

也 [yě] [1] **and; also; besides; either; too** [2] still [3] even [4] an expletive in Chinese writing [5] used in sentence beginning, like English might as well [6] [fp] [LL] indicating what s.t. is [7] [fp] indicating a caesura or break in mid-sentence. [ZGY]Y

一同 [yītóng] <adv.> **together**; at the same time and place. [NJStar]

有 [yǒu] have; there is; exist. [NJStar]

願 [yuàn] (1) To think of; to long for. (2) To ask, seek request, beseech, wish. (3) To vow. (4) To pray; to pray for. [CJK]

着 [zhe] a.p. 1. (**indicating continuing progress/state, often paired with final ne**) | 2. (used for emphasis) | 3. (coverb-forming after some verbs). [Wenlin]

者 [zhě] used after an adjective or verb as a substitute for a person or a thing. [NJStar] / [zhě] [1] he who; those who [2] a particle combining with some words to form adverbials. [ZGY]Y

咱 [zán] **we** (including both the speaker and the person or persons spoken to); <dialect> I. [NJStar]

直 [zhí] straight; straighten; vertical; perpendicular; just; upright; frank; straightforward; stiff; numb; vertical stroke (in Chinese characters); directly; continuously; just; simply. [NJStar]

直到 [zhídào] **until**; up to. [NJStar]

直至 [zhízhì] **till**; **until**; up to. [NJStar]

自 [zì] **self**; **oneself**; **one's own**; certainly; of course; from; since. [NJStar]

Příloha č. 5 - Statistická četnost výskytu některých deskriptorů v glose TKM.

	deskriptor	varianta deskriptoru	jiný deskriptor	jiný způsob (překlad, pozice)	nic
-un	91,66% (的)	8,33% (有的)	-	-	-
•a'i	83,33% (的)	16,66% (的每 / 每的)	-	-	-
-tu	66,66% (有的)	16,66% (的)	-	16,66%	-
-ača	33,33% (處)	-	66,66% (行, 的行, 裏行, 裏, 裏自, 自, 內, 比)	-	-
-a	83,33% (行)	-	8,33% (處)	-	8,33%
-yi	75% (行)	-	8,33% (將)	-	16,66%
-iyan	75% (自的行)	25% (自的, 自行)	-	-	-
-ban	66,66% (自的行)	33,33% (自的, 行, 自行)	-	-	-
-lu'a ¹	100% (一同)	-	-	-	-
-lu'a ²	41,66% (呵)	16,66% (了呵)	33,33% (纔, 了時, 的一同)	8,33%	-
-bar	41,66% (教)	-	50% (裏, 行)	-	8,33%

•ysan	75% (了的)	25% (的, 了)	-	-	-
•yči	83,33% (的)	-	-	16,66%	-

•mu	100% (有)	-	-	-	-
•yu	100% (有)	-	-	-	-
•ba	91,66% (了)	-	8,33% (来)	-	-
•lu'a	50% (了来)	41,66% (来, 了)	-	-	8,33%
•la'a	50% (来)	50% (了来, 了, 来来)	-	-	-
•ju'u	33,33% (了)	33,33% (了有, 了来)	25% (来, 有, 有来)	-	8,33%
•tuɣai	58,33% (者)	16,66% (教_者)	8,33% (教)	-	16,66%
•su	50% (我)	-	25% (你, 可, 要)	-	25%
•suɣai	58,33% (我)	-	25% (也者, 了, 来)	-	16,66%
•ya	66,66% (咱)	8,33% (咱每)	-	-	25%

•ču	100% (着)	-	-	-	-
•run	41,66% (時)	-	-	-	58,33%
•'ad	75% (了)	-	8,33% (来)	-	16,66%
•tala	16,66% (了)	-	66,66% (直到, 直至, 間, 直)	-	16,66%
•basu	83,33% (呵)	-	16,66% (着, 了)	-	-

•'ul•	75% (教)	-	-	25%	-
•ɣda•	66,66% (被)	-	-	-	33,33%
•ldu•	33,33% (共)	-	50% (對, 廝, 相, 兼)	-	16,66%
•lča•	41,66% (相)	-	41,66% (共)	-	16,66%